

Przegląd Prawa Egzekucyjnego

Nr 9/2021

ISSN 1731-030X

W numerze:

Grzegorz Kamieński

Stosowanie sankcji kosztowej
(art. 30 u.k.k.) w praktyce komorniczej – cz. II

Marek Lewandowski

O obowiązku uiszczenia opłaty od skargi na przewlekłość
postępowania cywilnego i jego ograniczeniach

CURRENDA

Przegląd Prawa Egzekucyjnego

PRZEGŁĄD PRAWA EGZEKUCYJNEGO

Miesięcznik

KOMITET REDAKCYJNY:

REDAKTOR NACZELNY

Prof. dr hab. Sławomir Cieślak

REDAKTORZY TEMATYCZNI

Prof. dr hab. Janusz Jankowski – prawo postępowania egzekucyjnego

Dr Tomasz Banach – prawo dotyczące ustroju samorządu komorniczego

REDAKTOR PROWADZĄCY I JĘZYKOWY

Mgr Magdalena Ruzicka – język polski

SEKRETARZ REDAKCJI

Mgr Magdalena Ruzicka

RADA NAUKOWA

PRZEWODNICZĄCY

Prof. dr hab. Janusz Jankowski

CZŁONKOWIE

Dr Tomasz Banach

Dr Anna Barańska

Dr Elena Borisova

Prof. dr Laura Ervo

Prof. dr hab. Svetlana Fursa

Prof. dr Yevhen Fursa

Prof. Viktória Harsági

Prof. dr hab. Andrzej Jakubecki

Prof. dr Johann Kindl

Prof. UŁ dr hab. Michał Krakowiak

Dr Rafał Łyszczek

Prof. dr hab. Vytautas Nekrošius

Prof. Joan Picó i Junoy

Prof. dr Álvaro Pérez Ragone

Prof. Ricardo Sichel

Dr John Sorabji

Dr Mariusz Sorysz

Dr hab. Dmitriy Toumanov

Dr hab. Vladimir Yarkov

LISTA RECENZENTÓW CZASOPISMA

Prof. Natalie Fricero

Prof. ASzWoj dr hab. Agnieszka Góra-Błaszczkowska

Prof. dr hab. Elwira Marszałkowska-Krześ

Prof. UW r dr hab. Izabella Gil

Prof. UAM dr hab. Andrzej Jarocho

Wersją pierwotną czasopisma jest wersja drukowana.

Redakcja nie zwraca niezamówionych tekstów oraz zastrzega sobie prawo do skracania tekstów. Uprzejmie informujemy, że przesłanie tekstu artykułu czy opracowania na adres redakcji wiąże się ze zgodą na jego ewentualne opublikowanie na łamach czasopisma i przeniesieniem na wydawnictwo przysługujących do niego praw autorskich. W przypadku zaistnienia okoliczności uniemożliwiających przeniesienie praw autorskich do tekstu na wydawcę, autor zobowiązany jest niezwłocznie powiadomić o tym fakcie redakcję. Redakcja zastrzega sobie także prawo do dokonywania w nadesłanych tekstach skrótów, poprawek stylistycznych, językowych i interpunkcyjnych, wprowadzania śródtytułów, a także innych zmian, niemających jednak wpływu na ich zawartość merytoryczną. Tezy zawarte w artykułach stanowią wyraz poglądów autorów i nie muszą odzwierciedlać poglądów Redakcji.

Nakład 600 egz.

Sopot 2021

© Copyright by

Currenda Spółka z o.o.

ISSN 1731-030X

Currenda Sp. z o.o.

al. Niepodległości 703A, 81-853 Sopot

e-mail redakcji: ppe@currenda.pl

Sekretarz redakcji: Magdalena Ruzicka

Kontakt mailowy do red. prowadzącego: magdalena.ruzicka@currenda.pl

tel.: 664 962 310; 58 550 38 75

www.sklep.currenda.pl

www.currenda.pl/przegląd

W NUMERZE:

ARTYKUŁY

- 5 Stosowanie sankcji kosztowej (art. 30 u.k.k.) w praktyce komorniczej – cz. II**
Application of Cost Sanctions in the Practice of Bailiffs – Part II
dr Grzegorz Kamiński, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu
- 23 State execution immunity – How Much is Left of the *Pacta Sunt Servanda* Principle in Investment Arbitration?**
Immunitet egzekucyjny państwa – ile pozostało z zasady *pacta sunt servanda* w arbitrażu inwestycyjnym
dr Jarosław Pączek, adwokat, Fellow of the Chartered Institute of Arbitrators (London); Izba Adwokacka w Warszawie
- 37 O obowiązku uiszczenia opłaty od skargi na przewlekłość postępowania cywilnego i jego ograniczeniach**
Obligation to Pay a Fee on a Complaint about Excessive Duration of Proceedings and its Limitations
Marek Lewandowski, sędzia Sądu Okręgowego w Toruniu
- 57 Problem ograniczenia egzekucji ze świadczenia otrzymywanego przez zleceniobiorcę z tytułu umowy zlecenia**
Problem of Restricting Enforcement against Remuneration Received by a Contractor under a Contract of Mandate
Joanna Szachta, doktorantka w Instytucie Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk w Warszawie; prawnik w kancelarii komorniczej

STRESZCZENIE **Stosowanie sankcji kosztowej (art. 30 u.k.k.) w praktyce komorniczej – cz. II**

W niniejszym opracowaniu dokonano analizy kwestii związanych ze stosowaniem sankcji kosztowej, o której mowa w przepisie art. 30 ustawy o kosztach komorniczych. Regulacja ta określa, że w razie oczywiście niecelowego wszczęcia postępowania egzekucyjnego lub wskazania we wniosku o wszczęcie egzekucji osoby niebędącej dłużnikiem komornik wydaje postanowienie o pobraniu od wierzyciela opłaty stosunkowej w wysokości 10% egzekwowanego świadczenia. Pojęcie „oczywiście niecelowe” budzi wątpliwości interpretacyjne w praktyce komorniczej.

Słowa kluczowe: *niecelowe wszczęcie postępowania egzekucyjnego, sankcja kosztowa, ustawa o kosztach komorniczych, postępowanie egzekucyjne, komornik*

SUMMARY **Application of Cost Sanctions in the Practice of Bailiffs – Part II**

The author analyzes the issues related to the application of the cost sanction referred to in art. 30 of the Bailiff's Costs Act. This regulation specifies that in the event of clearly unintentional initiation of enforcement proceedings or indication in the application for the initiation of enforcement of a person who is not the debtor, the bailiff issues an order to charge the creditor with a relative fee of 10% of the enforced benefit. The concept of "obviously pointless" raises interpretation doubts in the practice of bailiffs.

Keywords: *unintentional initiation of enforcement proceedings, cost sanction, the Act on bailiffs' costs, enforcement proceedings, bailiff*

Stosowanie sankcji kosztowej (art. 30 u.k.k.) w praktyce komorniczej – cz. II

I. Wprowadzenie

Zagadnienie stosowania sankcji kosztowej, o której mowa w art. 30 u.k.k.¹, budzi wątpliwości interpretacyjne w praktyce jej stosowania przez komorników w toku postępowania egzekucyjnego. W pierwszej części opracowania dokonano analizy obciążenia wierzyciela opłatą opisaną w art. 30 u.k.k. za złożenie wniosku egzekucyjnego wobec dłużnika, który zmarł. Druga część opracowania jest kontynuacją rozważań odnoszących się do przedmiotowego zagadnienia i zawiera omówienie zastosowania sankcji kosztowej w przypadku złożenia wniosku o egzekucję odsetek, co do których komornik uznał, że nastąpiło ich przedawnienie. Stąd też niezbędne jest odniesienie się do kwestii terminu, w jakim przedawniają się odsetki wynikające z tytułu egzekucyjnego.

¹ Ustawa z dnia 28 lutego 2018 r. o kosztach komorniczych (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 210); dalej: u.k.k.

2. Złożenie wniosku egzekucyjnego w zakresie przedawnionych odsetek a sankcja kosztowa

Przepis art. 30 u.k.k. określa, że w razie oczywiście niecelowego wszczęcia postępowania egzekucyjnego lub wskazania we wniosku o wszczęcie egzekucji osoby niebędącej dłużnikiem komornik wydaje postanowienie o pobraniu od wierzyciela opłaty stosunkowej w wysokości 10% egzekwowanego świadczenia. W takim przypadku komornik nie ściąga ani nie pobiera opłaty od dłużnika, a opłatę ściągniętą lub pobraną zwraca dłużnikowi. Przepisy art. 29 ust. 1–3 u.k.k. nie znajdują tutaj zastosowania.

Wszczęcie postępowania egzekucyjnego jest niecelowe, jeżeli bez wszczęcia tego postępowania wierzyciel uzyskałby świadczenie albo nie uzyska go pomimo wszczęcia postępowania; niecelowe będzie również wszczęcie postępowania egzekucyjnego przeciwko osobie, która nie jest dłużnikiem. Niecelowe wszczęcie postępowania egzekucyjnego oznacza zatem czynność zbędną, nieprzydatną, która nie może doprowadzić do celu, czyli do zaspokojenia wierzyciela.

Jednakże dla zastosowania sankcji kosztowej, o której mowa w przepisie art. 30 u.k.k., nie wystarczy, że wszczęcie postępowania egzekucyjnego było niecelowe, bowiem postępowanie egzekucyjne musi być wszczęte oczywiście niecelowo. Z oczywistością niecelowego wszczęcia postępowania mamy do czynienia, gdy niecelowość tę widać już „na pierwszy rzut oka”, a zatem bez prowadzenia szczegółowych badań celowości, w szczególności zaś bez prowadzenia postępowania dowodowego w tym zakresie². Takie podejście sprawia, iż pojawia się dodatkowa trudność związana z oceną stopnia niecelowości (czy jest ona oczywista, czy też nie). Ponadto już sama kwestia badania celowości wszczęcia egzekucji przez komornika budzi wątpliwości, gdyż komornik nie ma żadnych instrumentów do prowadzenia postępowania dowodowego w tym

² I. Kunicki, *Ustawa o kosztach komorniczych. Komentarz*, Warszawa 2018, art. 30, Nb 3.

zakresie i nie jest powołanym do tego organem³. „Zastosowanie przez ustawodawcę wyrażenia «oczywiście niecelowe wszczęcie postępowania egzekucyjnego» wydaje się sugerować, że badanie to sprowadza się do rozstrzygnięcia w sytuacjach oczywistych – gdy wierzyciel sam przyzna, że egzekucja była wszczęta niecelowo. W przypadku sporu co do celowości wszczęcia egzekucji wszelkie instrumenty do jego rozstrzygnięcia ma dopiero sąd rozpoznający skargę na czynność komornika”⁴.

W praktyce komorniczej pojawiła się wątpliwość, czy jako „oczywistą niecelowość” można uznać złożenie wniosku egzekucyjnego obejmującego przedawnione odsetki.

Stan faktyczny sprawy przedstawiał się następująco. Wierzyciel złożył do komornika wnioszek o wszczęcie egzekucji wobec dłużnika będącego osobą fizyczną, w zakresie przymusowej realizacji świadczenia pieniężnego wynikającego z tytułu egzekucyjnego – wyroku sądowego. Żądanie to obejmowało również egzekucję odsetek od przedmiotowego świadczenia. W ocenie komornika doszło do przedawnienia świadczenia w zakresie odsetek. W związku z powyższym komornik postanowieniem odmówił wszczęcia egzekucji w tym zakresie, umorzył postępowanie, zaś wierzyciela obciążył opłatą, o której mowa w przepisie art. 30 u.k.k. W uzasadnieniu postanowienia wskazano, że wierzyciela obciążono przywołaną opłatą wobec oczywiście niecelowego wszczęcia postępowania egzekucyjnego.

Warto w tym miejscu zauważyć, iż w opisanej sytuacji komornik nie jest legitymowany do wydania postanowienia o umorzeniu postępowania, a jedynie odmawia wszczęcia egzekucji w określonym zakresie⁵.

³ T. Skoczylas [w:] *Ustawa o komornikach sądowych. Ustawa o kosztach komorniczych. Komentarz*, pod red. M. Simbierowicza, M. Świtkowskiego, Warszawa 2019, art. 30, Nb 4.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Zauważyć należy, że w przepisie art. 804 § 2 k.p.c. ustawodawca wskazał: „Jeżeli z treści tytułu wykonawczego wynika, że termin przedawnienia dochodzonego roszczenia upłynął, a wierzyciel nie przedłożył dokumentu, o którym mowa w art. 797 § 1¹, organ egzekucyjny odmawia wszczęcia egzekucji”. Tym samym komornik nie jest legitymowany do wydania w takim przypadku postanowienia o umorzeniu postępowania, ale odmawia wszczęcia egzekucji. Decyzja komornika z uwagi na jej treść, przy odpowiednim zastosowaniu przepisów o procesie, powinna przybrać formę postanowienia, gdyż

Wątpliwości budzi to, czy skierowanie żądania przymusowej realizacji świadczenia w zakresie odsetek (nawet w przypadku, gdyby były one przedawnione⁶) może zostać uznane za „oczywiście niecelowe” i uzasadniać zastosowanie sankcji kosztowej. Zagadnienie to ma coraz większe znaczenie wobec zmian, jakie nastąpiły w ustawie procesowej na mocy nowelizacji z dnia 4 lipca 2019 r.⁷

W stanie prawnym sprzed dnia 7 listopada 2019 r. zarzut dotyczący przedawnienia jako zarzut materialny nie miał znaczenia w postępowaniu przed komornikiem ani w postępowaniu ze skargi na czynności komornika. Przepis art. 804 k.p.c. statuował bowiem zakaz badania przez organy egzekucyjne zasadności i wymagalności obowiązku objętego

wywołuje skutek równy umorzeniu postępowania, a nie polega na zwrocie wniosku, który następuje w drodze zarządzenia (A. Adamczuk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021, art. 804, Nb 2). Choć decyzja komornika o odmowie wszczęcia postępowania egzekucyjnego wywołuje skutek podobny jak umorzenie postępowania, to jednak ustawodawca w takiej sytuacji nie przewidział możliwości wydania postanowienia o umorzeniu postępowania. Ustawodawca w art. 804 § 2 k.p.c. zezwala organowi egzekucyjnemu badać wymagalność roszczenia stwierdzonego tytułem wykonawczym; badanie to ogranicza się wyłącznie do kwestii przedawnienia dochodzonego roszczenia i opiera się jedynie na treści tytułu wykonawczego oraz ewentualnie na dokumencie, z którego wynika, że doszło do przerwania biegu przedawnienia. Pozytywny wynik tego badania skutkuje odmową wszczęcia egzekucji, a nie jej umorzeniem (por. A. Klich [w:] *System Postępowania Cywilnego. Tom VIII. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2021, s. 680). Odmienny pogląd prezentuje R. Kulski, który twierdzi, iż „oddalenie wniosku o wszczęcie egzekucji, podobnie jak oddalenie powództwa w procesie, kończy postępowanie. Co się tyczy odmowy wszczęcia egzekucji ze względu na przedawnienie roszczenia stwierdzonego tytułem wykonawczym, należy przyjąć, że odmowa wszczęcia egzekucji w takim wypadku nie kończy postępowania egzekucyjnego. Potrzebne do tego jest umorzenie postępowania egzekucyjnego wydane w następstwie odmowy wszczęcia egzekucji (podobnie jak w wypadku oddalenia wniosku o przywrócenie terminu do wniesienia apelacji konieczne jest jeszcze odrzucenie apelacji). Podstawy tego umorzenia należy upatrywać w art. 355 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Wniosek ten znajduje potwierdzenie w przepisie art. 825 § 1¹ k.p.c., który przewiduje umorzenie postępowania egzekucyjnego na wniosek (żądanie) dłużnika w razie przedawnienia roszczenia objętego tytułem wykonawczym, jeżeli wierzyciel nie wykaże przerwania biegu przedawnienia. Oba wymienione rozstrzygnięcia, czyli odmowa wszczęcia egzekucji i umorzenie postępowania egzekucyjnego, powinny być objęte tenorem jednego postanowienia organu egzekucyjnego” (R. Kulski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, Nb 13).

⁶ Kwestia przedawnienia zostanie omówiona w dalszej części opracowania.

⁷ Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r., poz. 1469).

tytułem wykonawczym, rozgraniczając wyraźnie kompetencje organów rozstrzygających o roszczeniu od kompetencji organów powołanych do wykonania wydanego orzeczenia. W wyniku nowelizacji (dokonanej na mocy art. 1 pkt 227 ustawy z dnia 4 lipca 2019 r.) do przepisu art. 804 k.p.c. został dodany § 2 określający skutki zaniechania przez wierzyciela przedłożenia wraz z wnioskiem o wszczęcie egzekucji dowodu z dokumentu, jeżeli z treści tytułu wykonawczego wynika, że upłynął termin przedawnienia dochodzonego roszczenia. W sytuacji niedopełnienia przez wierzyciela obowiązku wykazania dowodem z dokumentu faktu przerwania biegu przedawnienia organ egzekucyjny odmawia wszczęcia egzekucji, co powinno nastąpić w formie postanowienia. W wyniku wprowadzenia nowej regulacji na organ egzekucyjny prowadzący postępowanie egzekucyjne nałożony został obowiązek zbadania, czy roszczenie objęte tytułem wykonawczym nie jest przedawnione. Zgodzić się należy z poglądem I. Gil, że w razie przedłożenia przez wierzyciela dokumentów, które według niego przerywają bieg przedawnienia roszczenia objętego tytułem wykonawczym, organ egzekucyjny będzie zobligowany do oceny, czy przedłożony dokument rzeczywiście potwierdza fakt przerwania biegu przedawnienia⁸. „Rozwiązanie powyższe nie wydaje się prawidłowe, gdyż na organ wykonawczy nałożony został obowiązek prowadzenia postępowania wyjaśniającego, co jest sprzeczne z celem i funkcją postępowania egzekucyjnego, co do tego, czy nastąpiło, czy nie nastąpiło przedawnienie roszczenia objętego tytułem wykonawczym”⁹. Problematyka przedawnienia jest bezsprzecznie zagadnieniem materialnoprawnym, co oznacza, iż oceny w tym zakresie powinien dokonać organ sprawujący wymiar sprawiedliwości. Jak pisze A. Klich: „Działania komornika zmierzające do ustalenia, czy doszło do przedawnienia, mogą mieć charakter złożony, przy jednoczesnym braku możliwości wyprowadzenia odpowiednich wniosków wyłącznie

⁸ I. Gil [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, wyd. 29, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Warszawa 2021, art. 804, Nb 5.

⁹ *Ibidem*.

w oparciu o treść tytułu wykonawczego. Dlatego należy podkreślić, że aktywność komornika sądowego polegająca na poczynieniu ustaleń w zakresie tego, czy doszło do przedawnienia, nie jest działaniem prostym, niewymagającym np. przeprowadzenia postępowania dowodowego. Ponadto komornik z dużym stopniem prawdopodobieństwa, graniczącym z pewnością, jest pozbawiony wiedzy w zakresie wszystkich okoliczności stanowiących podstawę do wydania tytułu egzekucyjnego, zaś literalne brzmienie art. 804 § 2 k.p.c. wręcz taką możliwość wyłącza poprzez zobowiązanie komornika wyłącznie do opierania się na treści tytułu wykonawczego, w którym nie są ujawnione okoliczności towarzyszące wydaniu tytułu egzekucyjnego. Z uwagi na cel postępowania egzekucyjnego wątpliwa jest zatem możliwość prowadzenia przez organ egzekucyjny tego rodzaju aktywności¹⁰.

Nie można uznać za oczywiście niecelowe wszczęcie postępowania w celu wyegzekwowania przedawnionego świadczenia w przedmiocie odsetek¹¹. W pierwszej kolejności wskazać należy, że ustawodawca posługuje się sformułowaniem „w razie oczywiście niecelowego wszczęcia postępowania egzekucyjnego”. Niecelowe wszczęcie postępowania egzekucyjnego oznacza zatem zainicjowanie takiego postępowania, które nie może doprowadzić do zaspokojenia należności wierzyciela. Jeśli bowiem komornik uzna, że w określonym zakresie doszło do przedawnienia odsetek, to w żaden sposób nie wpływa to choćby na możliwość przymusowego zaspokojenia należności głównej wynikającej z tytułu wykonawczego. Sankcja kosztowa odnosi się więc wyłącznie do przypadków, gdzie całe postępowanie egzekucyjne zostało wszczęte oczywiście niecelowo, a więc do wszczęcia całego postępowania egzekucyjnego, a nie do poszczególnych jego składowych. Warto też zwrócić uwagę na cel wprowadzenia przedmiotowej regulacji. *Ratio legis* takiego rozwiązania stanowiło bowiem założenie, że to właśnie wierzyciel posiada najpełniejszą wiedzę o tym, czy zachodzi potrzeba wszczęcia

¹⁰ A. Klich [w:] *System...*, *op. cit.*, s. 681.

¹¹ Tak też: I. Kunicki, *Ustawa...*, *op. cit.*, art. 30, Nb II.2.

postępowania egzekucyjnego, oraz o tym, kto jest dłużnikiem¹². Jak wskazano w uzasadnieniu projektu ustawy: „Regulacja ta powinna wyeliminować sytuacje, w których wierzyciele nie dokładają należytej staranności przy określeniu osoby dłużnika (wskazując np. nieprawidłowy adres) i doprowadzają w ten sposób do podjęcia czynności egzekucyjnych przeciwko osobom trzecim. Dzięki temu nastąpi też ograniczenie takich sytuacji, w których wierzyciel kieruje do komornika wnioski o wszczęcie egzekucji pomimo uprzedniego spełnienia świadczenia przez dłużnika. Omawiana regulacja stanowi odzwierciedlenie założenia, że państwo nie powinno akceptować działań, w których złożenie wniosku o wszczęcie egzekucji stanowi przejaw nadużycia prawa. Przepis ten powinien również ograniczyć przypadki, w których do złożenia wniosku o egzekucję świadczeń powtarzających się dochodzi wyłącznie w celu szykanowania dłużnika, który dobrowolnie i terminowo realizuje obowiązki określone w tytule wykonawczym”¹³. Celem ustawodawcy było więc zapobieganie najjaskrawszymi przypadkom wszczynania niecelowych egzekucji, a nie sankcjonowanie sytuacji, w których wierzyciel skierował wniosek egzekucyjny co do przedawnionego świadczenia w zakresie niewielkiej części odsetek. Ponadto, skoro mamy do czynienia z regulacją o charakterze publicznoprawnym, to przepis ten musi być stosowany ściśle, a ewentualne wątpliwości, jakie miałyby powstać przy jego wykładni, nie mogą być rozstrzygane na korzyść przyjęcia istnienia obowiązku, na temat którego ustawodawca wyraźnie się nie wypowiedział.

W omawianym stanie faktycznym nie sposób zgodzić się z poglądem, że komornik słusznie zastosował sankcję kosztową, o której mowa w art. 30 u.k.k. Wydaje się bowiem bezsporne, że nie doszło do oczywiście niecelowego wszczęcia postępowania egzekucyjnego.

¹² Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o kosztach komorniczych, Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 1581, s. 10.

¹³ *Ibidem*.

3. Przedawnienie odsetek wynikających z tytułu egzekucyjnego

Problematyka związana z zagadnieniem przedawnienia odsetek wynikających z tytułu egzekucyjnego nabrała dużego znaczenia po zmianach, jakie miały miejsce w wyniku nowelizacji ustawy procesowej (dokonanej poprzez art. 1 pkt 227 ustawy z dnia 4 lipca 2019 r.), na mocy której do przepisu art. 804 k.p.c. został dodany § 2 określający skutki zaniechania przez wierzyciela przedłożenia wraz z wnioskiem o wszczęcie egzekucji dowodu z dokumentu, jeżeli z treści tytułu wykonawczego wynika, że upłynął termin przedawnienia dochodzonego roszczenia.

W związku z powyższym zdarza się, że komornicy odmawiają wszczęcia egzekucji w zakresie odsetek wynikających z tytułu egzekucyjnego, podnosząc zarzut ich przedawnienia. W uzasadnieniach postanowień pojawiają się argumenty wskazujące na ich przedawnienie, często jednak są to argumenty rażąco sprzeczne z obowiązującym stanem prawnym.

Jako przykład można wskazać podanie przepisu art. 118 k.c.¹⁴ jako podstawy przedawnienia odsetek w terminie 3-letnim. Przywołany przepis nie ma zastosowania do roszczeń stwierdzonych prawomocnym orzeczeniem sądu lub innego organu powołanego do rozpoznawania spraw danego rodzaju albo orzeczeniem sądu polubownego, jak również roszczeń stwierdzonych ugodą zawartą przed sądem albo sądem polubownym albo ugodą zawartą przed mediatorem i zatwierdzoną przez sąd¹⁵.

Podstawowym problemem jest jednak określenie terminu przedawnienia odsetek, a więc tego, czy odsetki wynikające z tytułu egzekucyjnego przedawniają się z upływem 3 lat, czy też zastosowanie ma termin 6-letni.

¹⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1740); dalej: k.c.

¹⁵ Art. 125 § 1 k.c.

Ustawa z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw¹⁶ wprowadziła zmiany w odniesieniu do terminów przedawnienia określonych w art. 125 § 1 k.c. Przepis określa, że roszczenie stwierdzone prawomocnym orzeczeniem sądu lub innego organu powołanego do rozpoznawania spraw danego rodzaju albo orzeczeniem sądu polubownego, jak również roszczenie stwierdzone ugodą zawartą przed sądem albo sądem polubownym albo ugodą zawartą przed mediatorem i zatwierdzoną przez sąd przedawnia się z upływem sześciu lat. Jeżeli stwierdzone w ten sposób roszczenie obejmuje świadczenia okresowe, roszczenie o świadczenie okresowe należne w przyszłości przedawnia się z upływem trzech lat.

Nadal istotne znaczenie mają cztery uregulowania intertemporalne zawarte w art. 5 nowelizacji z dnia 13 kwietnia 2018 r. I tak: do roszczeń powstałych przed dniem wejścia w życie nowelizacji z 2018 r. i w tym dniu jeszcze nieprzedawnionych stosuje się od dnia jej wejścia w życie nowe przepisy o przedawnieniu określone w ustawie¹⁷. Ponadto, jeżeli zgodnie z nowelizacją termin przedawnienia jest krótszy niż według przepisów dotychczasowych, bieg terminu przedawnienia rozpoczyna się z dniem wejścia w życie uregulowania w nowym brzmieniu¹⁸. W przypadku gdyby przedawnienie rozpoczęte przed dniem wejścia w życie ustawy nowelizacyjnej nastąpiło przy uwzględnieniu dotychczasowego terminu przedawnienia wcześniej, to przedawnienie następuje z upływem tego wcześniejszego terminu. Trzecie uregulowanie intertemporalne dotyczy roszczeń przysługujących konsumentowi, które powstały przed dniem wejścia w życie nowego uregulowania i w tym dniu jeszcze nie uległy przedawnieniu, do których zastosowanie będą miały dotychczasowe przepisy o terminach przedawnienia¹⁹. Czwarte uregulowanie odnosi się do roszczeń przedawnionych przysługujących przeciwko

¹⁶ Dz.U. z 2018 r., poz. 1104.

¹⁷ Art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 13 kwietnia 2018 r.

¹⁸ Art. 5 ust. 2 ustawy z dnia 13 kwietnia 2018 r.

¹⁹ Art. 5 ust. 3 ustawy z dnia 13 kwietnia 2018 r.

konsumentowi, co do których do dnia wejścia w życie nowelizacji nie podniesiono zarzutu przedawnienia i podlegają one z tym dniem skutkom uregulowanym w ustawie nowelizującej²⁰.

Świadczenia okresowe polegają na powtarzającym się w regularnych odstępach przez czas trwania stosunku prawnego dawaniu pewnej ilości pieniędzy lub rzeczy oznaczonych rodzajowo, które jednak nie składają się na z góry określoną co do wielkości całość²¹.

W piśmiennictwie wyrażono pogląd, że przepis art. 125 § 1 zd. 2 k.c. przewiduje odrębny, 3-letni termin przedawnienia dla roszczeń stwierdzonych prawomocnym orzeczeniem lub ugodą sądową, także zawartą przed innym organem lub sądem polubownym, w zakresie roszczeń obejmujących świadczenia okresowe, ale należne w przyszłości, a więc termin ten ma zastosowanie tylko do roszczeń o przyszłe świadczenia okresowe, nie ma zaś zastosowania do roszczeń o świadczenia okresowe, które stały się wymagalne w toku postępowania²². Jak zasadnie dostrzega P. Zakrzewski: „*Ratio legis* tego unormowania powszechnie upatruje się w tym, że stwierdzenie roszczenia w powyższy sposób uchyla powody uzasadniające krótszy niż ogólny termin przedawnienia roszczenia, w szczególności znikają trudności dowodowe zarówno po stronie dłużnika, jak i uprawnionego. Dlatego roszczenia takie przedawniają się po upływie sześciu lat, choćby ich natura uzasadniała krótszy termin przedawnienia, jak jest to m.in. w przypadku roszczenia związanego z prowadzeniem działalności gospodarczej. (...) Przepis wyłącza ze swojego zakresu roszczenia stwierdzone w powyżej przedstawiony sposób, które obejmują świadczenia okresowe należne w przyszłości. Pomimo stwierdzenia takiego roszczenia nadal aktualne są powody przemawiające za krótszym terminem przedawnienia dla roszczenia o poszczególne świadczenia okresowe

²⁰ Art. 5 ust. 4 ustawy z dnia 13 kwietnia 2018 r.

²¹ P. Machnikowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 9, pod red. E. Gniewka, Warszawa 2019, art. 118, Nb 4.

²² A. Jedliński [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, pod red. A. Kidyby, Warszawa 2012, art. 125, Nb 8; P. Nazaruk [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. P. Ciszewskiego, P. Nazaruka, Warszawa 2019, art. 125, Nb 2.

i dlatego przedawniają się one po upływie trzech lat. Jednak stwierdzone roszczenie o wymagalne już świadczenia okresowe, np. zaległe alimenty, przedawnia się po upływie dziesięciu [obecnie sześciu – przyp. aut.] lat”²³.

W orzecznictwie wyrażono pogląd, że: „Odsetki za opóźnienie mają charakter świadczenia okresowego, które jak podnosi się w piśmiennictwie i judykaturze (uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 26 stycznia 2005 r.²⁴) charakteryzuje zależność rozmiaru należności od upływu czasu oraz układanie się świadczeń w szereg kolejno po sobie wymagalnych świadczeń, przy czym mają one występować w równych odstępach czasu. Pogląd o okresowym charakterze odsetek za opóźnienie wywodzony był początkowo przez Sąd Najwyższy (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 1976 r.²⁵) z treści art. 360 k.c., który jednakże nie dotyczy odsetek ustawowych, a więc odsetek za opóźnienie, lecz odsetek umownych, tzw. zwykłych, należnych za korzystanie z cudzego kapitału. Odstępując od tej argumentacji, w późniejszym orzecznictwie przyjęto, że okresowy charakter odsetek za opóźnienie przejawia się w tym, że z każdym dniem opóźnienia powstaje wobec dłużnika odrębne roszczenie o odsetki, które jest także od tego dnia wymagalne i od tego dnia zaczyna się przedawniać (m.in. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 1991 r.²⁶; z dnia 9 listopada 1994 r.²⁷; uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 26 stycznia 2005 r.²⁸). Zgodnie z ogólną zasadą, którą wyraża art. 118 k.c., termin przedawnienia

²³ P. Zakrzewski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. M. Frasa, M. Habdas, Warszawa 2019, Nb 1.5; podobnie: R. Longchamps de Bérier, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu. Art. 1–293*, t. 1, Warszawa 1936, s. 455; R. Longchamps de Bérier, *Polskie prawo cywilne. Zobowiązania*, Lwów 1939, s. 424; B. Kordasiewicz [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, t. 2, pod red. Z. Radwańskiego, Warszawa 2008, s. 590; M. Pyziak-Szafnicka [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. M. Pyziak-Szafnickiej, Warszawa 2009, s. 1095; A. Jedliński [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, pod red. A. Kidyby, Warszawa 2012, s. 769; zob. też: wyrok SN z dnia 14 lipca 1965 r., III CR 323/64, Lex nr 5837.

²⁴ III CZP 42/2004 r., OSNC 2005/9/149.

²⁵ III CRN 181/76, OSNCP 1977/4/78/33.

²⁶ III CZP 21/91, OSNC 1991/10–12/121.

²⁷ III CZP 141/94, M.Prawn. 1995, nr 3, s. 83.

²⁸ OSNC 2005/9/149.

dla roszczeń o świadczenia okresowe wynosi trzy lata. Według tej reguły, niezależnie od charakteru długu głównego, ulega przedawnieniu roszczenie o odsetki za opóźnienie. Przepisem szczególnym w stosunku do art. 118 k.c. jest art. 125 § 1 k.c. przewidujący dla roszczeń stwierdzonych prawomocnym orzeczeniem sądu, bez względu na ich charakter, dziesięcioletni termin przedawnienia (obecnie sześcioletni), z wyłączeniem jednak (zdanie drugie) roszczeń obejmujących świadczenia okresowe należne w przyszłości, które ulegają przedawnieniu trzyletniemu. W tym stanie rzeczy uzasadnione jest stanowisko zaskarżonego wyroku, że określony w art. 125 § 1 k.c. dziesięcioletni termin przedawnienia (obecnie sześcioletni) ma zastosowanie do stwierdzonych wyrokiem roszczeń o odsetki za opóźnienie wymagalnych w dacie uprawomocnienia się wyroku. Trzyletniemu przedawnieniu ulegają natomiast stwierdzone wyrokiem roszczenia o odsetki za opóźnienie należne i wymagalne po dniu uprawomocnienia się wyroku²⁹.

Wydaje się jednak, że przywołany wyrok pomija całkowicie dorobek judykatury i doktryny odnoszący się do akcesoryjności odsetek. W uchwale Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2005 r. zaakcentowano akcesoryjny charakter roszczenia o zapłatę odsetek, uznając, że roszczenie o odsetki za opóźnienie przedawnia się z chwilą przedawnienia się roszczenia głównego³⁰. W uzasadnieniu SN uznał, że odsetki za opóźnienie traktować należy jako świadczenie okresowe w rozumieniu art. 118 k.c., a z upływem 3-letniego terminu przedawnienia przedawniają się wszystkie roszczenia o odsetki za opóźnienie: związane i niezwiązane z prowadzeniem działalności gospodarczej. Uzasadniając skrócenie okresu przedawnienia odsetek w przypadku skrócenia przez ustawodawcę okresu przedawnienia roszczenia głównego, SN odwołał się do zasady akcesoryjności odsetek oraz argumentów prawnoporównawczych. Pogląd wyrażony przez SN w tej uchwale przyjąć należy jako utrwalony i akceptowany w orzecznictwie³¹.

²⁹ Wyrok SN z dnia 15 stycznia 2014 r., I CSK 197/13, Legalis.

³⁰ Uchwała SN (w składzie 7 sędziów) z dnia 26 stycznia 2005 r., III CZP 42/04, OSNC 2005/9/149.

³¹ Wyrok SN z dnia 9 czerwca 2005 r., III CK 619/04, Legalis; wyrok SN z dnia 19 maja 2005 r., V CK 445/03, Legalis; wyrok SN z dnia 24 lutego 2005 r., III CK 223/04, Legalis; wyrok SA w Gdańsku z dnia 19 czerwca 2012 r., I Aca 256/12, Legalis.

W stosunkach cywilnoprawnych odsetki uznaje się za świadczenie uboczne, które pozostaje w ścisłym związku ze świadczeniem głównym. Jednym z przejawów tego związku jest okoliczność, że oba świadczenia – główne i odsetkowe – mają zawsze ten sam przedmiot, a więc są nim rzeczy oznaczone co do gatunku lub pieniądze³². Jeśli więc uznaje się jako dominujący pogląd o akcesoryjności odsetek, to brak jest jakiegokolwiek argumentacji pozwalającej na różnicowanie okresów przedawnienia odsetek wymagalnych do momentu uprawomocnienia się orzeczenia i powstałych po dniu uprawomocnienia się wyroku³³. Stosowanie do odsetek przepisów o przedawnieniu świadczeń okresowych może więc budzić poważne wątpliwości, a to ze względu na akcesoryjną naturę odsetek i ich związek z długiem głównym. Tym samym, do roszczeń odsetkowych powinno się zastosować ten sam termin przedawnienia, który dotyczy roszczenia głównego.

Ponadto, jeśli istnieje wątpliwość w jakimś zakresie, to należy odwołać się do celów i funkcji danej instytucji. Postępowanie egzekucyjne to prawnie zorganizowane działanie organów egzekucyjnych z udziałem zainteresowanych podmiotów, które ma na celu skuteczne urzeczywistnienie konkretnej normy prawnej ustalonej w tytule egzekucyjnym poprzez doprowadzenie za pomocą środków przymusu do uzyskania przez wierzyciela świadczenia należnego mu od dłużnika³⁴. Na aspekt zorganizowania czynności dokonywanych w ramach tego postępowania zwraca uwagę również I. Gil, podkreślając, że postępowanie egzekucyjne umożliwia realizację ochrony prawnej udzielonej wierzycielowi w postępowaniu rozpoznawczym. Realizacja tych praw następuje przez powołane do tego organy egzekucyjne, które zostały wyposażone w imperium w zakresie stosowania środków przymusu ustalonych przepisami prawa.

³² M. Wojewoda, *Przedawnienie roszczeń odsetkowych – terminy przedawnienia i ich bieg*, M.Prawn. 2020, nr 24, s. 1286.

³³ Odmienne: M. Wojewoda, M. Kostwiński, *Uwzględnianie przedawnienia z urzędu w postępowaniu cywilnym (w kontekście dochodzenia roszczeń odsetkowych)*, M.Prawn. 2021, nr 9, s. 467.

³⁴ K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *System Postępowania Cywilnego. Tom VIII. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2021, s. 215.

Organy egzekucyjne podejmują w tym przypadku zorganizowany ciąg czynności procesowych uregulowanych przez przepisy prawa w celu udzielenia ochrony prawnej wierzycielowi poprzez przymusowe wyegzekwowanie spełnienia świadczenia przez dłużnika³⁵. Według A. Marciniaka egzekucja polega na zastosowaniu przez powołane do tego organy egzekucyjne przewidzianych prawem środków przymusu w celu uzyskania od dłużnika należnego wierzycielowi świadczenia ustalonego w odpowiednim akcie (tytule wykonawczym albo tytule egzekucyjnym)³⁶. Egzekucja odsetek jest więc przymusowym urzeczywistnieniem realizacji należnego wierzycielowi świadczenia, a nie przyszłym świadczeniem okresowym.

4. Podsumowanie

Przedstawiona powyżej analiza wskazuje, że klauzula generalna „oczywistej niecelowości” nie może być pojmowana szeroko, ale należy ją interpretować w ujęciu wąskim, odnosząc wyłącznie do tych sytuacji, które bez głębszej analizy pozwalają na ich uznanie jako „oczywiście bezcelowe”. Skoro przepis ten dotyczy obowiązków o charakterze publicznoprawnym, to musi być stosowany ściśle, a ewentualne wątpliwości, jakie miałyby powstać przy jego wykładni, nie mogą być rozstrzygane na korzyść przyjęcia istnienia obowiązku, na temat którego ustawodawca wyraźnie się nie wypowiedział. Jednocześnie ani skierowanie wniosku egzekucyjnego wobec dłużnika, który (niedawno) zmarł, ani też skierowanie wniosku egzekucyjnego w zakresie odsetek wynikających z tytułu wykonawczego nie może zostać uznane za „oczywistą niecelowość”.

³⁵ I. Gil, B. Ziajka, *Wpływ złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości na cywilne postępowania zabezpieczające i egzekucyjne* [w:] *Transformacje postępowania cywilnego w postępowaniach wykonawczych*, pod red. I. Gil, Sopot 2017, s. 185.

³⁶ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne*, Warszawa 2011, s. 22.

Już w sklepie Currendy!
www.sklep.currenda.pl

Upadek zabezpieczenia w postępowaniu cywilnym

Mateusz Wiktor Golak

PRACTICA

CURRENDA

DOSTĘPNA W CZYTELNI

www.czytelnia.currenda.pl

SUMMARY **State execution immunity – How Much is Left of the *Pacta Sunt Servanda* Principle in Investment Arbitration?**

In the realm of the ISDS (investor-state dispute settlement), the execution of arbitral awards may be opposed based on state immunity, depending on whether the award is related to the state's sovereign or commercial activity – acta iure imperii or acta iure gestionis¹. To put it differently, other than state immunity provisions, there exists, as a general rule, no law enabling the losing state-party to defend against a final arbitral award in meritum². The state may either put up a defence of direct jurisdictional or execution immunity, or object to the enforcement based on limited procedural grounds, one such ground being the so-called public policy principle³. In this context, this article aims to analyze some of the recent jurisprudence in relation to the execution of investment arbitral awards. The widely commented upon arbitral award in the case Yukos Capital s.a.r.l. v. OAO Rosneft (Russian Federation) provides food for thought as far as the efficacy of investment arbitration is concerned. Russia, although being in the “avant-garde” of states not complying with such arbitral awards, is not the only country which puts up strong defences against the execution of otherwise adverse arbitral awards. Other examples where new state immunity laws were enacted are the US⁴, France, the UK and the Netherlands. The court decisions in Mohamed Abdul Mohsen Al-Kharafi & Sons Co. v. Libya⁵ and Liberian Eastern Timber Corporation v. Liberia⁶ show strong state opposition to execution.

¹ I. Szasz, *Treaty Arbitration for the Protection of Foreign Investments* [in:] *Międzynarodowy I Krajowy Arbitraż Handlowy u Progu XXI Wieku, Księga Pamiątkowa Dedykowana Doktorowi Habilitowanemu Tadeuszowi Szurskiemu*, C.H. Beck 2008, p. 225.

² On the issue of revision of the arbitral awards, see also S. Sołtysiński. *Arbitraż Inwestycyjny, Kohabitacja z Wymialem Sprawiedliwości, Rosnące Koszty i Inne Problemy Sądownictwa Polubownego* [in:] *Aurea Praxis Aurea Theoria, Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, Lexis Nexis, Warszawa 2011, p. 1866; A. Mourre, V. Chessa, *A Comparative Approach to the Standard of Review of Arbitral Awards under Substantive Public Policy* [in:] *The Challenges and the Future of Commercial and Investment Arbitration, Liber Amicorum Professor Jerzy Rąjski*, (ed. Beata Gessel-Kalinowska), Lewiatan, Warsaw 2015, p. 379 et seq.

³ H. Kronke, P. Nacimiento, *Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Award: A Global Commentary on the New York Convention*, Kluwer Law International, 2010.

⁴ United States Code at Title 28, §§ 1330, 1332, 1391(f), 1441(d), and 1602–1611.

⁵ Ad-hoc arbitration subject to the Unified Agreement for the Investment of Arab Capital in the Arab States.

⁶ ICSID Case No. ARB/83/2.

The issue of the execution of investment arbitral awards is separate from the debate on post-arbitral phases of arbitration such as the annulment of awards and their enforcement.

It is being more and more underlined by scholars that there is a clear difference in how the state courts approach the issue of state immunity from execution, depending on whether a given arbitral award was rendered under ICSID or non-ICSID arbitration.

Some authors believe that among international treaties, it is the NY Convention which provides a more “suitable framework for the circulation of international investment awards”⁷. Such an opinion, bearing in mind its gravitas, deserves to be discussed.

Keywords: ISDS, recognition, enforcement, execution, investment arbitral awards, sovereign immunity, ICSID and non-ICSID arbitral awards

STRESZCZENIE **Immunitet egzekucyjny państwa – ile pozostało z zasady *pacta sunt servanda* w arbitrażu inwestycyjnym**

W praktyce arbitrażu inwestycyjnego (ISDS, Investor-State Dispute Resolution), egzekucja wyroków arbitrażowych może być blokowana w oparciu o immunitet jurysdykcyjny i egzekucyjny państwa w zależności od tego czy spór powstał w związku z suwerenną działalnością państwa, czy jego aktywnością handlową – tzw. acta iure imperii oraz acta iure gestionis. Ujmując rzecz inaczej, poza normami regulującymi immunitet państwa, co do zasady, nie istnieje w prawie międzynarodowym żadna podstawa prawna umożliwiająca przegrywającej stronie-państwu zakwestionowanie wyroku arbitrażowego in meritum. Państwo może albo powołać się na wspomniany już immunitet jurysdykcyjny lub egzekucyjny, bądź też blokować wykonanie wyroku arbitrażowego w oparciu o numerus clausus podstaw odmowy stwierdzenia jego wykonalności, dotyczących uchybień proceduralnych. Jedną z podstaw jest również tzw.

⁷ C. de Stefano, *The Circulation of International Investment Awards under the New York Convention* [in:] *60 years of the New York Convention, Key issues and future challenges*, (ed. K. Fach Gomes, A. M. Lopez Rodriguez), Wolters Kluwer 2019, p. 441 et seq.

zasada ochrony porządku prawnego, umożliwiającą państwu odmowę wykonania wyroku arbitrażowego, jeżeli treść wyroku sprzeciwia się podstawowym zasadom danego systemu prawa. W tym kontekście niniejszy artykuł ma na celu analizę niektórych z orzeczeń dotyczących egzekucji wyroków arbitrażowych wydanych w toku tzw. arbitrażu inwestycyjnego. Szeroko komentowany wyrok sądu polubownego w sprawie *Yukos Capital s.a.r.l. v. OAO Rosneft (Russian Federation)* i jego późniejsze próby wykonania dają asumpt do ponownego zastanowienia się nad skutecznością arbitrażu inwestycyjnego. Rosja, choć będąc w „awangardzie” państw niewykonujących wyroków arbitrażowych, nie jest jedynym krajem, który w sposób zdeterminowany chroni swoje aktywa przed egzekucją inwestorów zagranicznych. Również kraje takie jak Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Francja czy Holandia, uchwałyły odrębne prawo ustalające ich immunitet egzekucyjny. Orzeczenia sądów w sprawach *Al-Kharafi & Sons Co. przeciwko Libii* czy *Liberian Eastern Timber Corporation przeciwko Liberii* wskazują na tendencję sądów do uwzględniania wspomnianego wyżej immunitetu.

Kwestia immunitetu egzekucyjnego jest kwestią odrębną od debaty na temat innych post-arbitrażowych faz postępowania, wywołanych skargą o uchylenie wyroku bądź wnioskiem o stwierdzenie wykonalności wyroku.

Coraz częściej podkreśla się, iż istnieje wyraźna różnica w podejściu sądów państwowych do kwestii immunitetu egzekucyjnego państwa w zależności od tego, czy dany wyrok arbitrażowy został wydany w postępowaniu arbitrażowym prowadzonym zgodnie z konwencją ICSID, czy też zgodnie z jej instrumentem dodatkowym bądź według innych mających zastosowanie regulaminów arbitrażowych.

Niektórzy autorzy uważają, że wśród traktatów międzynarodowych to właśnie Konwencja Nowojorska zapewnia „bardziej odpowiednie ramy dla obiegu międzynarodowych wyroków arbitrażowych”. Mając na uwadze doniosłość takiego poglądu, wydaje się, iż zasługuje on na głębszą analizę.

Słowa klucze: rozstrzyganie sporów inwestycyjnych, uznanie, stwierdzenie wykonalności, egzekucja, wyroki w arbitrażu inwestycyjnym, egzekucyjny immunitet państwa, wyroki konwencyjne (ICSID) oraz niekonwencyjne

State Execution Immunity – How Much is Left of the *Pacta Sunt Servanda* Principle in Investment Arbitration?

I. Introduction

Many volumes have been written on the enforcement of arbitral awards, among which investment arbitration awards usually remain at the centre of debate. The enforcement of such awards is regulated in different international conventions and treaties, the most important being the New York Convention *on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards* (NY Convention)⁸, the *International Convention on the Settlement of Investment Disputes* (ICSID Convention)⁹ and the so-called BITs and MITs (bilateral or multilateral investment treaties) - both international investment agreements (IIAs). The IIAs most often refer to the NY Convention as far as enforcement is concerned. It is commonly accepted that although the two mechanisms of the

⁸ www.nyconvention.org.

⁹ www.worldbank.org/icsid.

enforcement of investment awards contained in the New York and IC-SID Conventions aim at securing the undisturbed execution of the parties' claims, the bare execution proceedings are regulated by the law of the territory in which the execution is launched, hence they are subject to local particularities. Further to Art. III of the NY Convention:

"Each Contracting State shall recognize arbitral awards as binding and enforce them in accordance with the rules of procedure of the territory where the award is relied upon, under the conditions laid down in the following articles [...]".

In Art. 54 of the ICSID Convention a similar rule has been included. Further to this article:

"1. Each Contracting State shall recognize an award rendered pursuant to this Convention as binding and enforce the pecuniary obligations imposed by that award within its territories as if it were a final judgment of a court in that State. A Contracting State with a federal constitution may enforce such an award in or through its federal courts and may provide that such courts shall treat the award as if it were a final judgment of the courts of a constituent state.

2. A party seeking recognition or enforcement in the territories of a Contracting State shall furnish to a competent court or other authority which such State shall have designated for this purpose a copy of the award certified by the Secretary-General. Each Contracting State shall notify the Secretary-General of the designation of the competent court or other authority for this purpose and of any subsequent change in such designation.

3. Execution of the award shall be governed by the laws concerning the execution of judgments in force in the State in whose territories such execution is sought".

Further to Art. 55 of the same Convention, however:

"Nothing in Article 54 shall be construed as derogating from the law in force in any Contracting State relating to the immunity of that State or of any foreign State from execution".

While it is apparent from the aforementioned provisions that the NY Convention does not differentiate between the two processes of enforcement and execution, the ICSID Convention does so explicitly¹⁰. It provides for some guidance in this regard, remanding the parties to execution to the law prevailing in a given territory. This is also related to the fact that ICSID awards, if annulled, cannot be enforced in any country but only resubmitted to arbitration. This is contrary to non-ICSID awards, which can be enforced notwithstanding annulment.

Some courts have grappled with the distinction between the notions of recognition, enforcement¹¹ and execution¹². As it was very well formulated by the Australian Federal Court, “through enforcement, a successful party seeks the court’s assistance in ensuring compliance with the award and obtaining the redress to which it is entitled (phase No 1). Execution refers to the formal process by which enforcement is carried out (phase No 2)”¹³. One cannot be started without the other. As it was already indicated, although both the NY and ICSID Conventions regulate phase No 1, the same two conventions remand the parties to the local regulations when it comes to phase No 2¹⁴.

The concept of *delocalization*, which boils down to: 1. the parties’ right to choose the law or rules governing the arbitral proceedings, 2. the mere *supra-national* nature of the arbitral awards is thus limited when it comes to the absolute execution of the awards¹⁵. This issue is

¹⁰ J. van den Berg, *Recent Problems in the Practice of Enforcement Under the New York Convention and ICSID Conventions*, 2 ICSID Rev. 439, 1987.

¹¹ Polish: “stwierdzenie wykonalności”.

¹² Polish: “egzekucja”.

¹³ *Kingdom of Spain v Infrastructure Services Luxembourg* [2021] FCAFC 3, par. 26 of the award. The Court dealt with the application of the Foreign States Immunities Act 1985 (Cth) (FSIA) to ICSID awards rendered against contracting States to the ICSID Convention, confirming that no defense of sovereign immunity will be available to a State seeking to resist recognition of an ICSID award.

¹⁴ See also A.K. Bjorklund, *State Immunity and the Enforcement of Investor-State Arbitral Awards* [in:] C. Binder U. Kriebaum, A. Reinisch, *International Investment Law for the 21st Century – Essays in Honor of Christopher Scheuer*, (2009).

¹⁵ J. Paulsson, *Delocalisation of international commercial arbitration: when and why it matters*, Int.’L & Comp. L. Q., 1983, Volume 32, issue 1, pp. 53–61, also.

directly related to the effectiveness of the execution rendered in a country whose law was not chosen by the parties. It is for example accepted in France that non-ICSID awards may still be enforced in France even if they were annulled at the seat of arbitration¹⁶.

It is one of the hallmarks of the development of arbitration that the parties seek, first of all, to avoid the control of the court of the state in which lies the seat of arbitration. This does not, of course, mean that in arbitration no parochial regulations are applicable¹⁷. When it comes to the execution of arbitral awards, including the execution of investment awards, one should agree with G. B. Born, who pointed out that it would be naive to believe that some aspects of the arbitration could be governed by some international legal system of rules¹⁸. In the absence of international law governing disputes between private individuals, there exists a conflict between the universally applicable protectionism of the state, including the execution of foreign claims against the state's assets, and on the other hand, the globalization and internationalization of arbitration¹⁹.

2. Sovereign Immunity

The aforementioned *Yukos* case provides ultimate evidence that enforcing arbitral awards against a state may encounter an insurmountable hurdle of state jurisdictional and execution immunity. As it was established in the decision of the Tribunal de Grande Instance in Paris of 29 April 2016, in the absence of an explicit renunciation by a state of

¹⁶ P. Fouchard, *Republique Arabe d'Egypt v. Société Chromalloy Aero Services*, Rev. Arb. 395 (1997).

¹⁷ J. Paulsson, *Enforcing Arbitral Awards notwithstanding a Local Standard Annulment*, Asia Pacific Law Review vol. 6 No 2, 1998.

¹⁸ G.B. Born, *International Commercial Arbitration*, Wolters Kluwer, Law & Business, Volume II, p. 1591.

¹⁹ J. Van den Berg, *The New York Arbitration Convention of 1958, Consolidated Commentary*, YBCA no. XXVIII, 2003.

execution immunity, its property is exempt from execution²⁰. This applies to states, their subdivisions or agencies²¹. Some courts, however, decided in favor of an implied waiver of immunity if the state consented to arbitration²². This approach instigated debate, in particular concerning the grounds for such an implied waiver²³. To address these issues, the UN Convention *on Jurisdictional Immunities of States and Their Property* (UNCIS) of 2 December 2004²⁴ differentiates between sovereign and commercial purposes for which assets are used. Although the convention is not yet in force, it gives guidance as to how state assets should be classified for execution purposes. Further to Art. 17 of the UNCIS:

“If a State enters into an agreement in writing with a foreign natural or juridical person to submit to arbitration differences relating to a commercial transaction, that State cannot invoke immunity from jurisdiction before a court of another State which is otherwise competent in a proceeding which relates to: (a) the validity, interpretation or application of the arbitration agreement; (b) the arbitration procedure; or (c) the confirmation or the setting aside of the award, unless the arbitration agreement otherwise provides”.

Also, further to Art. 19 of the UNCIS:

“No post-judgment measures of constraint, such as attachment, arrest or execution, against property of a State may be taken in connection with a proceeding before a court of another State unless and except to the extent that: (a) the State has expressly consented to the taking of such measures as indicated:

²⁰ *Société Hulley Enterprise Limited v. Fédération de Russie*. https://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=3648&opac_view=2

²¹ Art. 25(1) of the ICSID Convention.

²² C. de Stefano, *The Circulation of International Investment Awards...*, p. 450.

²³ A.F.M. Maniruzzaman, *Sovereign Immunity and the Enforcement of Arbitral Awards Against State Entities: Recent Trends in Practice*, in American Arbitration Association, Handbook on International Arbitration Practice 346 (2010).

²⁴ The Convention was adopted during the 65th plenary meeting of the General Assembly by resolution A/59/38 of 2 December 2004. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-13&chapter=3&clang=en

(i) **by international agreement; (ii) by an arbitration agreement or in a written contract;** or (iii) by a declaration before the court or by a written communication after a dispute between the parties has arisen; or (b) **the State has allocated or earmarked property for the satisfaction of the claim which is the object of that proceeding;** or (c) it has been established that the property is specifically in use or intended for use by the State for other than government non-commercial purposes and is in the territory of the State of the forum, provided that post-judgment measures of constraint may only be taken against property that has a connection with the entity against which the proceeding was directed”.

And last but not least, the Annex to the Convention includes the following commentary to Art. 17 of the Convention:

“The expression 'commercial transaction' includes investment matters”.

Bearing all these provisions in mind, it is unquestionable that under the UNCSI, investment arbitral awards – ICSID and non-ICSID – are not subject to state jurisdictional immunity and execution immunity as long as the targeted assets are used for commercial purposes. As mentioned, the Convention is not in force yet, but it has been signed and ratified by 22 states already. Poland regrettably is not a party to the Convention.

Under the current system of international norms, all the rules of the international arbitral institutions provide for the clear obligation of a state to enforce and execute an arbitral award without any exceptions. This is the case for ICC, LCIA, AAA and UNCITRAL rules. Some courts decided that subscribing to the arbitration rules of an arbitral institution constitutes a waiver of state immunity²⁵.

²⁵ See *Creighton Ltd v. Government of Qatar*, decision of the Cour de Cassation of 6 July 2000, case No 98-19068, <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law/ildc/772froo.case.1/law-ildc-772froo>.

3. Case Study

3.1. France

In France on 9 December 2016 a new law was enacted on *Transparency, the Fight Against Corruption and Modernization of Economic Life (Sapin II)*²⁶. The law changed the norms regarding state immunity. Formerly, in *Republique Arabe d’Egypt v. S.P.P. Services Ltd.*, the French Court had decided in favor of claimants to express the rule of an implied waiver from jurisdictional immunity if a state consents to arbitration²⁷. As far as execution immunity is concerned, French case law has required so far that the state waiver is explicit and unequivocal²⁸. Moreover, such waivers needed to indicate the assets or their category against which the execution might occur²⁹. The same doctrine of “restricted immunity” was employed by the Cour de Grande Instance in the *Yukos* case. Due to the enactment of a new law in 2017, execution against the state’s assets requires a judge’s decision. Further to Art. 59 of the Law, which amended the French Code of Civil Enforcement Procedures:

Article L.III-1-1. – Provisional or enforcement measures cannot be applied to the property of a foreign State unless there is prior authorization by a judge in an order issued upon request.

Article L.III-1-2. – Provisional or enforcement measures concerning a property belonging to a foreign State cannot be authorized by a judge unless one of the following conditions is satisfied:

²⁶ Law No 2016-1691. <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORF-TEXT00003358528>.

²⁷ See also *SOABI v. Senegal*, 2 ICSID Rep 341, Court de Cassation 1991 and *Société Bec Frères v. Office Céréales de Tunisie*, Cour d’Appel Rouen, 1997.

²⁸ J.G. Olmedo, *Sovereign Immunity as a Ground to Refuse Compliance with Investor-State Awards: Past Experience and Future Developments* [in:] *60 years of the New York Convention, Key issues and future challenges*, (ed. K. Fach Gomes, A. M. Lopez Rodriguez), Wolters Kluwer 2019, p. 362.

²⁹ *Ibidem*.

1. *The State concerned has expressly consented to the application of such a measure;*
2. *The State concerned has reserved or affected this property to the satisfaction of the claim which is the purpose of the proceedings;*
3. *When a judgment or an arbitral award has been rendered against the State concerned and the property at issue is specifically in use or intended to be used by the State concerned for other than government non-commercial purposes and is linked to the entity against which the proceedings are initiated.*

In *Al-Kharafi & Sons Co. v. Libya*³⁰ the Appellate Court in Paris decided to change the decision of the court in Perpignon which ruled in favor of Libya to release the seizure of Libyan assets. The Appellate Court took the view that the Libyan government waived its execution immunity by acceding to the arbitration³¹. It is particularly interesting because the court took as a basis for its judgment the new Sapin II law, which should not be retrospectively applied, and also the UNCSI, which also had not entered into force at the time. Referring to both Sapin II and the UNCSI, the court reasoned that they only reflected what was already an international custom.

3.2. The US

In the US, the Foreign Sovereign Immunities Act changed the legal environment for the execution of arbitral awards. Further to its §1605 (6), as amended in 1988:

A foreign state shall not be immune from the jurisdiction of courts of the United States or of the States in any case:

³⁰ <https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw1554.pdf>, Cour d'Appel de Paris, Arrêt du 28 Octobre 2014, 13/18811.

³¹ https://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=6078&opac_view=2

[...] (6) in which the action is brought, either to enforce an agreement made by the foreign state with or for the benefit of a private party to submit to arbitration all or any differences which have arisen or which may arise between the parties with respect to a defined legal relationship, whether contractual or not, concerning a subject matter capable of settlement by arbitration under the laws of the United States, or to confirm an award made pursuant to such an agreement to arbitrate, if (A) the arbitration takes place or is intended to take place in the United States, (B) the agreement or award is or may be governed by a treaty or other international agreement in force for the United States calling for the recognition and enforcement of arbitral awards, (C) the underlying claim, save for the agreement to arbitrate, could have been brought in a United States court under this section or section 1607, or (D) paragraph (1) of this subsection is otherwise applicable.

This norm constitutes an implied waiver of immunity when it comes to the execution of arbitral awards³². However, further to the law in force, jurisdictional immunity needs to be established in a contradictory separate proceeding. This was confirmed in *Mobile v. Venezuela* and *Micula v. Romania*³³.

In another case, *Liberian Eastern Timber Corporation v. The Government of Libya*, the US District Court for the district of Columbia rendered a judgment on April 16, 1987, in which it released the Liberian consular assets from attachment based on state execution immunity. The Court stated that:

“In conclusion, the bank accounts of the Liberian Embassy are immune from attachment both because they enjoy diplomatic immunity under the Vienna Convention and because no exception of the FSIA applies to deprive the bank accounts of their grant of

³² See also 22 USC § 1650a (ICSID Enabling Statute)

³³ ICSID Case No. ARB/05/20, <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement/cases/180/micula-v-romania-i->

sovereign immunity. Also, as noted above, the bank account used for the central bank of Liberia is immune under 28 U.S.C. Section 1611(b)(1)”³⁴.

3.3. The UK

The English State Immunity Act of 1978 (SIA)³⁵, as is the case for France and the US, prevents execution against the assets of a state if they are not used for commercial purposes. Further to section 9 of the SIA:

1. *Where a State has agreed in writing to submit a dispute which has arisen, or may arise, to arbitration, the State is not immune as respects proceedings in the courts of the United Kingdom which relate to the arbitration.*
2. *This section has effect subject to any contrary provision in the arbitration agreement and does not apply to any arbitration agreement between States.*

In *Avionics Technologies Ltd v. Nigeria*, the English Court refused to execute a freezing order of a Nigerian property in London because it established that the property was used for consular purposes.

3.4. Poland

In Poland, execution immunity of state assets is regulated in the code of civil procedure added and is intertwined with jurisdictional immunity. Further to Art. 1115 of the Polish CCP³⁶:

³⁴ <http://icsidfiles.worldbank.org/icsid/ICSIDBLOBS/OnlineAwards/C126/DC662.pdf>

³⁵ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/33>.

³⁶ P. Grzegorzczuk, *Immunitet Państwa w Postępowaniu Cywilnym*. Oficyna, Wolters Kluwer, 2010, pp. 65 et seq. M. Muszyński, J. Osiejewicz, *Immunitet Państwa: Instytucja na Rozdrożu Prawa* (Warszawa) PPSM 3/2013.

§ 1. The execution may not be carried out against persons who, pursuant to Art. 1111 § 1 and Art. 1112 § 1 enjoy jurisdictional immunity to the extent provided for in these provisions, unless it is a case in which these people are not entitled to jurisdictional immunity.

§ 2. The persons referred to in § 1, against whom the sending State or the relevant international organization has waived their jurisdictional immunity, may be enforced only in the case of an express waiver of immunity by the sending State or the relevant international organization also in relation to the enforcement proceedings.

Further to § 3 of the same provision, assets used for sovereign purposes are exempt from execution:

§ 3. If the execution is allowed, the execution of property for sovereign use and the use of coercion against the debtor are unacceptable.

§ 4. Execution is not allowed in the premises occupied by diplomatic missions, foreign missions or consular offices of foreign countries in the Republic of Poland and in the apartments of the persons mentioned in Art. 1111 unless agreed by the head of the diplomatic mission, foreign mission or consular mission.

4. Conclusion

As it is apparent from recent case law, the execution of ICSID and non-ICSID ISDS arbitral awards are sometimes impossible due to some states invoking their immunity from execution. The recalcitrant countries, as a defence, also use the *public policy* rule included in Art. V(2) of the NY Convention. The UNCSI was enacted to deal with issues of non-compliance with awards; however, the convention is not yet in force and, for now, the prospects of it becoming binding law are slim.

Nevertheless, the existing system of the two Conventions, NY and ICSID, is not altogether flawed. Statistics indicate that the majority of investment arbitral awards are complied with by the states. It is also commonly recognized that the ICSID Convention is properly balanced

in its structure to reflect not only its goal of making states comply with their country-host obligations, but also to lay the ground for an efficient execution system for foreign investors' obligations vis-à-vis the states³⁷. It is also underlined by the authors that the self-contained structure of the ICSID Convention, when it comes to the annulment of awards, was advertently contrasted with the norms in Art. 54(3) and 55 with a view that the execution of arbitral awards needs to be driven by the *pacta sunt servanda* principle rather than international law³⁸. Art. III of the NY Convention includes the same norm remanding the parties to the local law provisions when it comes to execution. Although the NY Convention was not conceived to regulate investment arbitration, the definition of the arbitral award fits perfectly within the nature of the ISDS.

In the context of execution, the UNCSI seems to cover all the bases as far as differences between sovereign and commercial activity of the states are concerned. However, the French court decision regarding the *Yukos* case in favor of the Russian Federation is exemplary of a major misunderstanding of what investment arbitration should be about. Making investment in a foreign country is always a difficult and complex decision. The threat of expropriation is real and needs to be addressed by a strong unequivocal legal system of enforcement and execution of rights. The dispute with *Yukos* is not a typical ISDS, since it only formally involves foreign investors in part. In fact, it is somehow an internal struggle between the former and current shareholders of *Yukos*. This is not to say that the arbitration community should not be alarmed by the waning *pacta sunt servanda* principle and should not oppose Russian-like attitudes. If the UNCSI enters into force, a massive step forward will be taken in regard to the successful execution of investment related arbitral awards.

³⁷ A. Sardu, *On the Execution of Investment Arbitral Awards in Recent Case Law*, Law & Practice of International Courts and Tribunals, 10 December 2018.

³⁸ S.A. Alexandrov, *Enforcement of ICSID Awards: Articles 54 and 55 of the ICSID Convention* [in:] C. Binder U. Kriebaum, A. Reinisch, *International Investment Law for the 21st Century – Essays in Honor of Christopher Scheuer*, (2009).

STRESZCZENIE **O obowiązku uiszczenia opłaty od skargi na przewlekłość postępowania cywilnego i jego ograniczeniach**

Zgodnie z art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki od pisma stanowiącego skargę o stwierdzenie przewlekłości postępowania pobiera się opłatę stałą w wysokości 200 złotych. Jeśli skargę wniosło kilka osób, każda z nich uiszcza opłatę oddzielnie; jeżeli została uiszczona jedna opłata bez odpowiedniego wskazania, uznaje się, że wniosła ją osoba wymieniona jako pierwsza w skardze (ust. 2 art. 17). Uwzględniając lub odrzucając skargę, sąd z urzędu zwraca uiszczoną od niej opłatę (ust. 3 art. 17). Przywołany art. 17 ustawy nie reguluje problematyki kosztów związanych ze złożeniem skargi na przewlekłość postępowania w sposób całościowy. W orzecznictwie i piśmiennictwie przyjmuje się powszechnie, że w przypadku wniesienia skargi na przewlekłość postępowania cywilnego zarówno sposób regulowania opłaty, o której mowa w art. 17 ust. 1 ustawy, jak i skutki jej nieuiszczenia muszą być oceniane według reguł właściwych dla procedury cywilnej. Do stosowania w postępowaniu ze skargi przepisów k.p.c. odsyła expressis verbis art. 8 ust. 2 ustawy. W analizowanym postępowaniu znajdują również zastosowanie przepisy ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, w szczególności w zakresie zasad zwalniania od kosztów postępowania skargowego.

Przedmiotem opracowania jest szczegółowa analiza art. 17 ustawy oraz wybranych przepisów k.p.c. i ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, znajdujących zastosowanie w postępowaniu ze skargi na przewlekłość postępowania cywilnego.

Słowa kluczowe: skarga na przewlekłość postępowania cywilnego, opłata stała, zwolnienie od kosztów sądowych

SUMMARY Obligation to Pay a Fee on a Complaint about Excessive Duration of Proceedings and its Limitations

Pursuant to art. 17(1) of the Act of 17 June 2004 on a complaint about a violation of the right of a party to have a case examined in preparatory proceedings conducted or supervised by a prosecutor and court proceedings without undue delay, a fixed fee of PLN 200 is collected on a letter that constitutes a complaint for confirming the excessive duration of proceedings. If a complaint is filed by several persons, each of them pays the fee separately; if only one fee is paid without a relevant indication, it is recognised as paid by the first person mentioned in a complaint (art. 17(2)). While granting or dismissing a complaint, a court reimburses a fee ex officio (art. 17(3)).

The above-mentioned art. 17 of the Act does not govern the issues of costs due to filing a complaint against the excessive duration of proceedings in a comprehensive manner. It is generally accepted in judicature and literature that in case of a complaint about the excessive duration of civil proceedings, both the way of paying the fee mentioned in art. 17(1) of the Act and the effects of the failure to pay the same have to be assessed according to rules applicable in the civil procedure. Art. 8(2) of the Act refers expressis verbis to the application of the regulations of the Code of Civil Proceedings in the proceedings about a complaint. In the analysed proceedings, also regulations of the Act of 28 July 2005 on court costs in civil cases are applicable, including but not limited to with respect to the rules of exempting from costs of complaint proceedings.

The paper includes a detailed analysis of art. 17 of the Act and selected regulations of the Code of Civil Proceedings and the Act on court costs in civil cases applicable in proceedings following a complaint about the excessive duration of civil proceedings.

Keywords: *a complaint about excessive duration of civil proceedings, a fixed fee, exemption from court costs*

O obowiązku uiszczenia opłaty od skargi na przewlekłość postępowania cywilnego i jego ograniczeniach

1. Wprowadzenie

Jak wynika z art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki¹, od pisma stanowiącego skargę o stwierdzenie przewlekłości postępowania² pobiera się opłatę stałą w wysokości 200 złotych. Jeśli skargę wniosło kilka osób, każda z nich uiszcza opłatę oddzielnie; jeżeli została uiszczona jedna opłata bez odpowiedniego wskazania, uznaje się, że wniosła ją osoba wymieniona jako pierwsza w skardze (ust. 2 art. 17 ustawy).

¹ T.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 75; dalej: ustawa lub ustawa o skardze na przewlekłość postępowania.

² W opracowaniu autor używa zamiennie pojęć: skarga o stwierdzenie przewlekłości postępowania lub na przewlekłość postępowania, uznając je za pojęcia synonimiczne.

Uwzględniając lub odrzucając skargę, sąd z urzędu zwraca uiszczoną od niej opłatę (ust. 3 art. 17 ustawy).

Przytoczony *in extenso* artykuł jako jedyny w ustawie o skardze na przewlekłość postępowania reguluje problematykę kosztów związanych ze złożeniem skargi na przewlekłość postępowania. Jak trafnie zauważa M. Romańska³, regulacja ta jest niezwykle lakoniczna. Jej podstawową wadą jest brak odesłania do przepisów, które regulują problematykę ponoszenia kosztów sądowych w postępowaniach, na tle których może dojść do wniesienia skargi⁴. Nie uzasadnia to jednak stanowiska, że przepisy ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych⁵ nie znajdują zastosowania w przypadku skargi o stwierdzenie przewlekłości postępowania cywilnego. Przeciwnie – zdaniem przywołanej autorki⁶ – w orzecznictwie i piśmiennictwie przyjmuje się powszechnie, że w przypadku wniesienia skargi na przewlekłość postępowania cywilnego zarówno sposób regulowania opłaty, o której mowa w art. 17 ustawy, jak i skutki jej nieuiszczenia muszą być oceniane według reguł właściwych dla procedury cywilnej. Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych reguluje również zasady zwalniania od obowiązku uiszczenia opłaty od skargi na przewlekłość postępowania cywilnego.

Nie może umknąć uwagi, że aktualne brzmienie art. 17 ust. 3 ustawy obowiązuje od dnia 1 maja 2009 r., tj. od chwili wejścia w życie nowelizacji ustawy dokonanej ustawą z dnia 20 lutego 2009 r. o zmianie ustawy o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki⁷. W porównaniu z poprzednim stanem prawnym, obowiązującym do dnia 30 kwietnia 2009 r., w ust. 3 art. 17 ustawy rozszerzono przypadki, kiedy sąd z urzędu zwraca uiszczoną od skargi opłatę.

³ Zob. M. Romańska [w:] *System prawa procesowego cywilnego. Środki zaskarżenia*, t. 3, cz. 2, pod red. J. Gudowskiego, redakcja naukowa zbioru: T. Ereciński, Warszawa 2013, s. 1819.

⁴ Tak: M. Romańska [w:] *Pozainstancyjne środki ochrony prawnej*, pod red. M. Romańskiej, Warszawa 2013, Legalis.

⁵ T.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 755 ze zm.; dalej: ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych lub u.k.s.c.

⁶ M. Romańska [w:] *System...*, *op. cit.*, s. 1819.

⁷ Dz.U. z 2009 r. Nr 61, poz. 4980.

Zgodnie z poprzednim brzmieniem przepisu sąd zwracał z urzędu opłatę od skargi tylko w przypadku jej uwzględnienia. Natomiast z dniem 6 stycznia 2017 r. na mocy art. 6 pkt 7 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw⁸ zmieniono ust. 1 komentowanego artykułu. W wyniku nowelizacji podwyższono wysokość opłaty stałej od skargi ze 100 złotych do 200 złotych⁹.

Warto zaznaczyć, że wysokość opłaty przewidzianej w art. 17 ustawy nie uległa zmianie w wyniku wejścia w życie przepisów ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹⁰. Wprowadzie ustawą tą zmieniono wiele przepisów określających wysokość opłat uiszczanych w sprawach cywilnych¹¹, to jednak regulacje te dotyczyły w zasadzie wyłącznie opłat przewidzianych w ustawie o kosztach sądowych w sprawach cywilnych¹². Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. nie objęła natomiast swoim zakresem analizowanego przepisu. Nie można jednak pominąć kwestii, że w wyniku nowelizacji ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych nowe brzmienie otrzymał jej art. 12¹³. Zmieniono również treść niektórych przepisów regulujących wysokość opłat stałych pobieranych od konkretnych wniosków i środków odwoławczych¹⁴; wprowadzono też nowe opłaty stałe¹⁵.

⁸ Dz.U. z 2016 r., poz. 2103; dalej: nowela z 2016 r.

⁹ Wypada zauważyć, że zmiany tej nie odnotowano w najnowszym wydaniu komentarza do ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych autorstwa P. Feligi i M. Uliasa, w którym przyjęto, że skarga podlega stałej opłacie w kwocie 100 złotych (zob. P. Feliga [w:] *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz*, pod red. P. Feligi, Warszawa 2020, s. 164).

¹⁰ Dz.U. z 2019 r., poz. 1469 ze zm.; dalej: ustawa z dnia 4 lipca 2019 r.

¹¹ W szczególności opłat stałych przewidzianych w u.k.s.c., których wysokość uległa w wielu przypadkach znaczącemu podwyższeniu.

¹² Należy odnotować, że w wyniku nowelizacji wprowadzono m.in. nowe opłaty stałe w ustawie z dnia 28 lutego 2018 r. o kosztach komorniczych (Dz.U. poz. 770 ze zm.; zob. art. 7 pkt 4 ustawy z dnia 4 lipca 2019 r.).

¹³ Przepis ten zawiera definicję opłaty stałej na gruncie u.k.s.c. Zmiana art. 12 u.k.s. polega na podwyższeniu górnej granicy wysokości opłaty stałej z dotychczasowej kwoty 5 000 złotych do kwoty 10 000 złotych; natomiast wysokość najniższej opłaty stałej (30 złotych) nie uległa zmianie.

¹⁴ Zob. np. art. 22, 23, 49 u.k.s.c., w których znacznie podwyższono wysokość opłaty stałej.

¹⁵ Przykładowo wprowadzono opłatę stałą w kwocie 100 złotych od wniosku o doręczenie orzeczenia albo zarządzenia z uzasadnieniem (zob. art. 25b ust. 1 u.k.s.c.).

2. Charakter opłaty od skargi na przewlekłość postępowania

Na gruncie ustawy o skardze na przewlekłość postępowania nie zdefiniowano pojęcia opłaty stałej, o której mowa w art. 17 ust. 1; definicję tę zawiera natomiast ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Zgodnie z art. 12 u.k.s.c. opłatę stałą pobiera się w sprawach o prawa niemajątkowe oraz we wskazanych w ustawie niektórych sprawach o prawa majątkowe, w wysokości jednakowej, niezależnie od wartości przedmiotu sporu lub wartości przedmiotu zaskarżenia. Opłata stała nie może być niższa niż 30 złotych i wyższa niż 10 000 złotych. Jak wynika z art. 11 u.k.s.c., opłata jest stała, stosunkowa albo podstawowa. W związku z brzmieniem tego przepisu w nauce prawa procesowego wyrażono trafne zapatrywanie¹⁶, że na gruncie ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych opłata stała jest podstawowym rodzajem opłaty.

Mając na uwadze treść art. 17 ust. 1 ustawy, należy uznać, że opłata od skargi na przewlekłość postępowania ma charakter opłaty stałej w rozumieniu przepisów ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Wysokość tej opłaty jest jednakowa, niezależnie od przedmiotu sprawy, na tle której została wniesiona. Nie zależy ona w szczególności od wartości przedmiotu sprawy ani wartości przedmiotu zaskarżenia. Obowiązek uiszczenia tej opłaty spoczywa na podmiocie uprawnionym do wniesienia skargi, chyba że korzysta on z ustawowego lub sądowego zwolnienia od jej uiszczenia. Krąg podmiotów uprawnionych do wniesienia skargi określa ustawodawca w art. 3 ustawy. W postępowaniu cywilnym skargę może wnieść strona, interwenient uboczny i uczestnik postępowania.

¹⁶ A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Art. 98–124. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 93.

3. Dopuszczalność uzależnienia wniesienia skargi na przewlekłość postępowania od uiszczenia opłaty przewidzianej w art. 17 ust. 1 ustawy

Na tle poprzedniego brzmienia art. 17 ust. 1 ustawy Europejski Trybunał Praw Człowieka przyjął¹⁷, że opłata stała od skargi w wysokości 100 złotych nie jest nadmierna i nie stanowi nieracjonalnego ograniczenia prawa do wniesienia skargi na przewlekłość postępowania. Uzależnienie merytorycznego rozpoznania skargi od uiszczenia tej opłaty nie czyni tego środka nieskutecznym w rozumieniu art. 13 Konwencji. Zdaniem ETPC nie może ująć uwadze, że na podstawie art. 17 ust. 3 ustawy uiszczona przez skarżącego opłata zostanie mu zwrócona, jeżeli skarga będzie uznana za uzasadnioną¹⁸. Poza tym skarżący jest uprawniony do wniesienia nowej skargi, pod warunkiem że jego skargi będą wnoszone w odstępach rocznych, co – zdaniem Trybunału – także wydaje się rozsądnym ograniczeniem. Wypada dodać, że od obowiązku uiszczenia opłaty od skargi skarżący może być zwolniony z mocy przepisów ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych lub na podstawie orzeczenia sądu. Ustawodawca wprowadza zatem wiele wyjątków od zasady odpłatności skargi na przewlekłość postępowania.

Należy przyjąć, że podwyższenie przez ustawodawcę nowelą z 2016 r. wysokości opłaty od skargi do kwoty 200 złotych nie spowodowało nieracjonalnego ograniczenia jej dostępności. Rozwiązanie to nie uczyniło skargi środkiem nieskutecznym w rozumieniu art. 13 Konwencji. Jak słusznie uważa K. Gonera¹⁹, z orzecznictwa ETPC nie wynika, by Trybunał kiedykolwiek zakwestionował prawo państwa – strony Konwencji do ustalenia

¹⁷ Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC) z dnia 1 marca 2005 r., skarga nr 1512/03, Charzyński przeciwko Polsce, Lex nr 148857.

¹⁸ W momencie wydania decyzji przez Trybunał przepis art. 17 ust. 3 stanowił o zwrocie z urzędu opłaty stałej w przypadku uwzględnienia skargi. Przepis ten uległ zmianie na mocy noweli dokonanej ustawą z 2009 r. (zob. przyp. 7).

¹⁹ K. Gonera, *Koszty sądowe jako ograniczenie działalności gospodarczej w świetle wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich i ich wykonania* [w:] *Wpływ europejskiej Konwencji Praw Człowieka na funkcjonowanie biznesu*, pod red. A. Bodnara, A. Płoszki, Warszawa 2016, s. 294–295.

wysokości opłat stosunkowych na poziomie 5% wartości przedmiotu sprawy. W żadnym wyroku przeciwko Polsce ETPC nie skrytykował opłat sądowych wynoszących 5% wartości przedmiotu sporu (zaskarżenia) jako zbyt wysokich. Tym bardziej stosunkowo niewielkie podwyższenie opłaty stałej od skargi (po upływie prawie 13 lat obowiązywania ustawy) nie może zostać uznane za nieuzasadnioną barierę we wnoszeniu skargi na przewlekłość postępowania.

Trzeba jednak podkreślić, iż w orzecznictwie ETPC wielokrotnie zwracano uwagę na problem arbitralności rozstrzygnięć sądów polskich w przedmiocie zwalniania od kosztów sądowych²⁰. W ocenie Trybunału koszty sądowe nie mogą być nigdy nadmiernie wysokie przede wszystkim w ujęciu indywidualnym – nie mogą osiągać poziomu nieprzystającego do możliwości finansowych strony. Gdyby należna opłata sądowa miała być nieproporcjonalnie wysoka w stosunku do możliwości finansowych strony, państwo – członek Konwencji powinno przewidzieć możliwość całkowitego lub częściowego zwolnienia od tych kosztów. Obowiązkiem państwa jest bowiem zapewnienie rzeczywistego (praktycznego i skutecznego) dostępu do sądu, a nie tylko formalnego (teoretycznego i iluzorycznego). Rzeczywisty dostęp do sądu powinien być przy tym zapewniony nie tylko osobom fizycznym, ale także osobom prawnym i jednostkom organizacyjnym niebędącym osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. Według ugruntowanego poglądu ETPC prawo dostępu do sądu nie ma charakteru absolutnego; może ono podlegać również ograniczeniom o charakterze finansowym. Ograniczenie prawa dostępu do sądu nie jest *per se* niezgodne z art. 6

²⁰ Zagadnienie to stanowi przedmiot wielu opracowań w polskim piśmiennictwie. Zob. np.: K. Gonera, *Koszty...*, *op. cit.*, s. 295–300; A. Ornowska, *Koszty sądowe a sprawa polska na wokandzie strasburskiej*, *Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego* 2017, nr 8, s. 140–153; A. Ornowska, *Zwolnienie od kosztów sądowych w świetle orzecznictwa Trybunału Strasburskiego. Glosa do wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 16.10.2012 r. w sprawie Piętka przeciwko Polsce, skarga nr 34216/07*, PS 2016, nr 9, s. 128–134; A. Rutkowska, *Konsekwencje odmowy zwolnienia od kosztów sądowych w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, źródło: <https://www.rp.pl/Sady-i-prokuratura/302039990-Konsekwencje-odmowy-zwolnienia-zkosztow-sadowych-w-orzecznictwie-ETPC.html> (dostęp: 10.08.2021).

ust. 1 EKPC. Aby uznać, że skarżący skorzystał z prawa do sądu, wysokość opłat musi być oceniona w świetle szczególnych okoliczności sprawy, w tym zdolności finansowych skarżącego, czy też etapu postępowania, na którym ograniczenia zostały nałożone. Tylko brak zachowania równowagi pomiędzy interesem publicznym Skarbu Państwa a interesem prywatnym strony w dochodzeniu jej roszczeń przed sądem skutkuje nieproporcjonalnym naruszeniem prawa strony do sądu, o jakim mowa w art. 6 § 1 EKPC.

4. Zasady uiszczania opłaty od skargi

Jak już wcześniej podkreślono, według *opinio communis* opłata od skargi na przewlekłość postępowania w sprawie cywilnej jest opłatą, do której stosuje się przepisy ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych²¹. W myśl art. 10 u.k.s.c. opłatę należy uiścić przy wniesieniu do sądu pisma podlegającego opłacie. Jak trafnie przyjmuje się w orzecznictwie²², przepis ten tłumaczyć należy zgodnie z jego istotą, a jest nią po pierwsze doprowadzenie do sytuacji, w której należna opłata jest uiszczona, zanim podejmie się czynności związane z treścią pisma procesowego, i po drugie przypisanie opłaty uiszczonej we właściwej wysokości do tej czynności, której dotyczy. Nie ma więc decydującego znaczenia to, że opłata została wniesiona z wyprzedzeniem, skoro wiadomo, jakiej sprawy dotyczyła, i była uiszczona we właściwej wysokości. Obowiązek zapłaty ciążyący na uczestniku został spełniony.

W myśl art. 126² § 1 k.p.c. sąd nie podejmie żadnej czynności na skutek pisma, od którego nie została uiszczona należna opłata. Przepis art. 130 § 1 k.p.c. stanowi zaś, że jeżeli od pisma procesowego nie uiszczono należnej opłaty, przewodniczący wzywa stronę, pod rygorem zwrócenia pisma, do opłacenia go w terminie tygodniowym. Rygor zwrotu pisma nie dotyczy jednak środków zaskarżenia. Jak wynika z art. 373 § 1 k.p.c.,

²¹ Zob. M. Romańska [w:] *System...*, *op. cit.*, s. 1820–1821.

²² Zob. postanowienie SN z dnia 5 czerwca 2014 r., IV CZ 31/14, Lex nr 1498656.

sąd odrzuca nieopłaconą apelację. Przepis ten znajduje odpowiednie zastosowanie w postępowaniu ze skargi na przewlekłość postępowania cywilnego. W konsekwencji nieuiszczenie przez skarżącego opłaty stałej, o której mowa w art. 17 ustawy²³, spowoduje odrzucenie skargi na podstawie art. 373 § 1 k.p.c. w zw. z art. 397 § 3 k.p.c. i art. 8 ust. 2 ustawy, a nie zwrot tego pisma procesowego²⁴. Przyjęcie, że skarga nieopłacona podlega odrzuceniu wyłącza możliwość stosowania w postępowaniu wywołanym jej wniesieniem art. 130² § 1 k.p.c., który nakłada na przewodniczącego obowiązek zwrotu pisma bez wzywania o uiszczenie opłaty, w sytuacji gdy pismo wniesione przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego nie zostało należycie opłacone opłatą w wysokości stałej. W nauce prawa procesowego i orzecznictwie przyjmuje się zgodnie, że przepis ten nie znajduje zastosowania do środków zaskarżenia, które w przypadku ich nieopłacenia podlegają odrzuceniu²⁵.

W doktrynie i orzecznictwie przyjmuje się również, że art. 17 ustawy nie stosuje się wobec strony, która w myśl przepisów ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych nie ma obowiązku uiszczenia kosztów sądowych w konkretnej sprawie. Zdaniem M. Romańskiej²⁶ „związek postępowania ze skargi na przewlekłość postępowania z postępowaniem w sprawie jest wprawdzie tylko funkcjonalny, ale skoro temu postępowaniu został nadany charakter postępowania incydentalnego w sprawie, to należy przyjąć, że uzyskane w sprawie zwolnienie od kosztów (prawo pomocy) rozciąga się także na postępowanie wywołane skargą na przewlekłość postępowania niezależnie od tego, czy jego źródłem jest przepis ustawy, czy postanowienie wydane uprzednio przez sąd prowadzący postępowanie w sprawie”.

²³ Chyba że skarżący jest zwolniony od jej uiszczenia.

²⁴ Analogicznie, na tle stanu prawnego sprzed wejścia w życie nowelizacji k.p.c. dokonanej ustawą z dnia 4 lipca 2019 r., M. Romańska [w:] *System..., op. cit.*, s. 1820, która przyjęła, że podstawę prawną odrzucenia skargi z powodu jej nieopłacenia stanowią przepisy art. 370 k.p.c. w zw. z art. 397 § 2 zd. 1 k.p.c. i art. 8 ust. 2 ustawy.

²⁵ Zob. np. A. Torbus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, s. 832.

²⁶ M. Romańska [w:] *System..., op. cit.*, s. 1821.

Jeśli w chwili złożenia skargi na przewlekłość postępowania skarżący nie korzysta w sprawie, której dotyczy skarga, z przymiotu osoby zwolnionej od kosztów sądowych²⁷, to może złożyć wniosek o zwolnienie go od kosztów sądowych wywołanych złożoną skargą na przewlekłość postępowania (w tym od opłaty stałej przewidzianej w art. 17 ustawy). Wniosek ten może być zawarty w samej skardze lub w odrębnym piśmie procesowym. Do chwili rozpoznania tego wniosku sąd nie może wzywać skarżącego do uiszczenia opłaty od skargi. Z uwagi na jednoinstancyjny model postępowania wywołanego skargą na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu cywilnym bez nieuzasadnionej zwłoki należy przyjąć, że na postanowienie sądu w przedmiocie wniosku skarżącego o zwolnienie go od kosztów tego postępowania nie przysługuje zażalenie²⁸.

5. Przesłanki zwolnienia skarżącego od obowiązku uiszczenia opłaty od skargi na mocy postanowienia sądu

Zgodnie z aktualnym brzmieniem art. 102 ust. 1 u.k.s.c.²⁹ zwolnienia od kosztów sądowych³⁰ może się domagać osoba fizyczna, jeśliłoży oświadczenie, z którego wynika, że nie jest w stanie ich ponieść bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny lub ich poniesienie narazi ją na taki uszczerbek. W myśl ust. 2 cyt. artykułu do wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych powinno być dołączone oświadczenie obejmujące szczegółowe dane o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania osoby ubiegającej się o zwolnienie od kosztów. Oświadczenie sporządza się według ustalonego wzoru. Jeżeli oświadczenie nie zostało złożone albo nie zawiera wszystkich

²⁷ Zob. art. 96 u.k.s.c.

²⁸ Tak na tle poprzedniego stanu prawnego zob. postanowienie SA w Białymstoku z dnia 5 stycznia 2005 r., I ACz 1182/04, Lex nr 143485.

²⁹ Przepis ten został zmieniony na podstawie art. 4 pkt 41 ustawy z dnia 4 lipca 2019 r.

³⁰ W postępowaniu ze skargi na przewlekłość postępowania wyłącznie skarżący jest uprawniony do złożenia wniosku o zwolnienie od kosztów tego postępowania.

wymaganych danych, stosuje się art. 130 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego³¹. W sytuacji gdy wniosek o zwolnienie od kosztów postępowania składa strona reprezentowana przez adwokata lub radcę prawnego, niedołączenie oświadczenia, o którym mowa w ust. 2, skutkuje zwrotem wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych, o czym decyduje przewodniczący, bez wzywania o uzupełnienie braków formalnych wniosku.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego³² przyjęto trafnie, że jeżeli po wezwaniu profesjonalnego pełnomocnika do uiszczenia opłaty od środka zaskarżenia strona (jej pełnomocnik) – w terminie otwartym do jej uiszczenia – złoży wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych, a następnie ten wniosek zostanie zwrócony na podstawie art. 102 ust. 4 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, to wniosek nie wywołuje żadnych skutków prawnych i zachodzą podstawy do odrzucenia środka zaskarżenia z uwagi na nieuiszczenie opłaty od niego. Jeżeli natomiast pełnomocnik nie był wzywany do uiszczenia opłaty od środka zaskarżenia, np. z uwagi na zgłoszenie – w piśmie procesowym zawierającym środek zaskarżenia – wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych, po zwrocie tego wniosku przewodniczący powinien wydać zarządzenie wzywające do uiszczenia opłaty od środka zaskarżenia.

W myśl znowelizowanego art. 103 u.k.s.c.³³ sąd może przyznać zwolnienie od kosztów sądowych osobie prawnej lub jednostce organizacyjnej niebędącej osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną, jeżeli ta osoba/jednostka wykazała, że nie ma dostatecznych środków na ich uiszczenie (ust. 1). Spółka handlowa powinna wykazać także, że jej wspólnicy albo akcjonariusze nie mają dostatecznych środków na zwiększenie majątku spółki lub udzielenie spółce pożyczki (ust. 2). Przepisu ust. 2 nie stosuje się do spółki handlowej, której jedynym wspólnikiem albo akcjonariuszem jest Skarb Państwa (ust. 3).

³¹ Dz.U. z 2018 r., poz. 1360 z późn. zm.

³² Zob. postanowienie SN z dnia 27 sierpnia 2019 r., III CZ 19/19, Lex nr 2718788.

³³ Na podstawie art. 4 pkt 42 ustawy z dnia 4 lipca 2019 r.

W uzasadnieniu projektu ustawy zmieniającej art. 103 u.k.s.c. podano, że dotychczasowe kryteria zwalniania spółek handlowych od kosztów sądowych winny zostać uzupełnione o obowiązek wykazania, że także wspólnicy albo akcjonariusze nie mają dostatecznych środków na zwiększenie swoich wkładów ani na udzielenie spółce pożyczki. O ile bowiem sama spółka handlowa rzeczywiście może nie mieć środków na uiszczenie kosztów sądowych, o tyle jej wspólnicy albo akcjonariusze mogą je mieć – i niejednokrotnie mają. Ponieważ po zainwestowaniu swych środków w spółkę czerpali z niej zyski, uzasadnione wydaje się wymaganie, by w przypadku procesu sądowego wsparli swoją spółkę w zakresie kosztów sądowych³⁴. Wskazana regulacja spotkała się ze zróżnicowaną oceną w piśmiennictwie³⁵. Obok wypowiedzi aprobujących zmianę³⁶ pojawiły się także głosy krytyczne³⁷.

³⁴ Por. uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 27 listopada 2017 r., Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 3137.

³⁵ Nie może umknąć, że potrzeba zmiany art. 103 u.k.s.c. w zakresie objętym nowelizacją dostrzegana była wcześniej w piśmiennictwie (zob. J. Stasiak, *Zwolnienie od kosztów sądowych*, Warszawa 2010, s. 214; M. Dziurda [w:] *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Analiza funkcjonowania – wnioski de lege ferenda*, pod red. M. Wilda, Warszawa 2015, s. 250).

³⁶ Tak: J. Stasiak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 2, pod red. T. Zembruskiego, Warszawa 2020, s. 1795. Autor ocenia zmianę jako „krok we właściwym kierunku”. Zdaniem J. Stasiaka nowa regulacja prowadzi „do zwiększenia wpływów Skarbu Państwa z tytułu opłat sądowych bez ograniczania dostępu do sądu podmiotów, dla których koszty są rzeczywistą barierą w dochodzeniu ich praw”.

³⁷ Zob. A. Banaszewska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, pod red. J. Gołaczyńskiego, D. Szostka, Warszawa 2019, s. 543. Zdaniem autorki nowe brzmienie art. 103 u.k.s.c. „rodzi wątpliwości, nie tylko z uwagi na znaczące utrudnienia w uzyskaniu zwolnienia od kosztów sądowych przez spółki handlowe, co może być poczytane za uniemożliwienie skorzystania przez spółkę z prawa do sądu, ale przede wszystkim z uwagi na to, że majątek spółki handlowej, w związku przyznaniem jej podmiotowości prawnej, jest niezależny od majątku wspólników. W szczególności ma to zastosowanie wobec spółek kapitałowych, tj. spółek z ograniczoną odpowiedzialnością oraz spółek akcyjnych, którym ustawa przyznaje osobowość prawną. Żaden przepis powszechnie obowiązującego prawa nie nakłada na wspólników obowiązku dokapitalizowania spółki. Nowa regulacja wprowadza dla wspólnika/akcjonariusza nowy obowiązek współfinansowania spółki w celu skorzystania z konstytucyjnego prawa do sądu. Stoi to w sprzeczności z unormowaniami zawartymi w art. 151 § 4 KSH, zgodnie z którym wspólnicy nie

W ocenie A. Szeredy³⁸ „choć co do zasady należy podzielić argumentację przemawiającą za wspólnym ponoszeniem przez spółkę i wspólników (czy akcjonariuszy) kosztów związanych z potrzebą skorzystania przez spółkę handlową z drogi sądowej, to nowa norma zawarta w art. 103 ust. 2 u.k.s.c. jest ułomna”. Wskazując na liczne słabości nowej regulacji, przywołany autor w ramach wniosków *de lege ferenda* postuluje uzupełnienie jej o wprowadzenie prostego mechanizmu weryfikacji zamożności wspólników zaangażowanych w bieżącą działalność spółki. Zdaniem A. Szeredy³⁹ mechanizm ten mógłby „nawiązywać do transferów pomiędzy spółką i wspólnikami. Właściwą przy tym drogą mogłaby być – ograniczona do wysokości pobranych w danym roku obrotowym zysków – solidarna odpowiedzialność spółki i wspólników za koszty sądowe związane z prowadzonymi przez spółkę sporami. Taki mechanizm odnosiłby się przy tym do grupy podmiotów czerpiących realne korzyści, łatwej do ustalenia na podstawie właściwej dokumentacji podatkowej dostępnej spółce i sądowi (...) W tym ujęciu zwolnienie spółki od kosztów sądowych wymagałoby uzyskania zwolnienia również przez wspólników. Mogłoby to następować na utartych, dziś obowiązujących zasadach”.

Uwagi do nowego brzmienia art. 103 u.k.s.c. zgłosiła również A. Łazarska⁴⁰, która podkreśliła, że całą regulację normatywną dotyczącą zwalniania osób prawnych od kosztów sądowych „należy wyklądać w zgodzie z art. 45 ust. 1 i art. 32 ust. 1 Konstytucji. Zgodnie z art. 45 ust. 1 Konstytucji każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny i bezstronny sąd, które obejmuje również prawo dostępu do sądu.

odpowiadają za zobowiązania spółki oraz art. 301 § 5 KSH, zgodnie z którym akcjonariusze nie odpowiadają za zobowiązania spółki”.

³⁸ A.J. Szereda, *Nowe zasady zwalniania od kosztów sądowych spółek handlowych* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, pod red. M. Dziurdy, T. Zembruskiego, Warszawa 2021, s. 395.

³⁹ A.J. Szereda, *Nowe zasady...*, *op. cit.*, s. 401.

⁴⁰ A. Łazarska, *Zwolnienie od kosztów sądowych osoby prawnej*, źródło: <https://www.currenda.pl/wymiar-sprawiedliwosci/aktualnosci/zwolnienie-od-kosztow-sadowych-osoby-prawnej> (dostęp: 10.08.2021).

Prawo to nie powinno być tylko teoretyczne dla podmiotów gospodarczych, ale rzeczywiste”. Także spółka handlowa, o której mowa w art. 103 ust. 2 u.k.s.c., musi mieć zapewnioną realną, a nie tylko teoretyczną możliwość skorzystania z prawa do zwolnienia jej od kosztów sądowych.

6. Częściowe zwolnienie od kosztów sądowych związanych z wniesieniem skargi na przewlekłość postępowania

Wniosek o zwolnienie od kosztów postępowania ze skargi na przewlekłość postępowania cywilnego może być uwzględniony przez sąd tylko częściowo. Zgodnie z art. 101 u.k.s.c. sąd może zwolnić stronę od kosztów sądowych w części, jeżeli strona jest w stanie ponieść tylko część tych kosztów. Częściowe zwolnienie od kosztów może polegać na zwolnieniu od poniesienia albo ułamkowej lub procentowej ich części, albo określonej ich kwoty, albo niektórych opłat lub wydatków. Może też polegać na przyznaniu zwolnienia co do pewnej części roszczenia lub co do niektórych roszczeń dochodzonych łącznie; roszczenia te lub ich części sąd oznacza w postanowieniu o przyznaniu częściowego zwolnienia od kosztów sądowych. Strona częściowo zwolniona od kosztów sądowych obowiązana jest uiścić opłaty oraz ponieść wydatki w takiej wysokości, jaka nie jest objęta zwolnieniem przyznanym przez sąd. Przepis art. 100 ust. 1 u.k.s.c. stosuje się odpowiednio.

Wprawdzie koszty postępowania ze skargi na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy cywilnej bez nieuzasadnionej zwłoki nie są wysokie⁴¹, jednak nie można wykluczyć *in concreto* wydania przez sąd postanowienia o częściowym zwolnieniu skarżącego od tych kosztów, np. od opłaty stałej przewidzianej w art. 17 ust. 1 ustawy.

⁴¹ W porównaniu z kosztami, które może ponieść skarżący, przegrywając sprawę, której skarga dotyczy. Warto jedynie wskazać, że w przypadku oddalenia skargi skarżący poniesie wyłącznie koszty postępowania związane z wniesieniem skargi, w tym opłatą, o której mowa w art. 17.

7. Zasady uiszczania opłaty w przypadku wniesienia skargi przez kilka osób

Zgodnie z art. 17 ust. 2 ustawy, jeżeli skargę wniosło kilka osób, każda z nich uiszcza opłatę stałą, o której mowa w ust. 1, oddzielnie. Obowiązek opłacenia skargi przez każdego ze skarżących wynika z tego, że każdy z nich realizuje własne prawo podmiotowe⁴². Jest oczywiste, że obowiązek uiszczenia opłaty spoczywa tylko na tym skarżącym, który nie korzysta ze zwolnienia od opłaty lub nie złożył wniosku o zwolnienie go od tej opłaty. W przypadku zaś złożenia takiego wniosku sąd nie może uznać, że skarga nie została należycie opłacona. Jeśli wnioski złożyli wszyscy lub niektórzy skarżący, sąd musi rozpoznać każdy z tych wniosków odrębnie. Dopiero po ich rozpoznaniu i bezskutecznym wezwaniu skarżących do uiszczenia należnych opłat sąd może przystąpić do badania, który ze skarżących jest wymieniony w skardze jako pierwszy.

W analizowanym przepisie przyjęto domniemanie, zgodnie z którym jeśli uiszczona została tylko jedna opłata od skargi wniesionej przez kilku skarżących bez odpowiedniego wskazania, który z nich uiścił tę opłatę, uznaje się, że wniosła ją osoba wymieniona jako pierwsza w skardze. W praktyce stosowanie regulacji zawartej w art. 17 ust. 2 ustawy *in fine* może wywoływać wiele wątpliwości. Ustawodawca użył bowiem w analizowanym przepisie niedookreślonych zwrotów: „bez odpowiedniego wskazania” oraz „osoba wymieniona jako pierwsza w skardze”. Przyjęte rozwiązanie nie uwzględnia, jak się wydaje, w wystarczający sposób sytuacji, gdy jako pierwsza w skardze wymieniona została osoba korzystająca ze zwolnienia od kosztów sądowych⁴³ lub dopiero ubiegająca się o takie zwolnienie. Może też budzić wątpliwości odpowiedź na pytanie, czy regułę przewidzianą w omawianym przepisie należy stosować odpowiednio do sytuacji, kiedy uiszczona została wprawdzie wielokrotność opłaty, ale w sumie jest to kwota nieodpowiadająca liczbie skarżących,

⁴² Tak: M. Romańska [w:] *System..., op. cit.*, s. 1821.

⁴³ Obejmujących opłatę od skargi.

niekorzystających ze zwolnienia od jej uiszczenia. Dyskusyjne wydaje się też stosowanie tej reguły w przypadku uiszczenia tylko części opłaty. W takiej sytuacji niezbędne jest wezwanie skarżących do uzupełnienia brakującej części opłaty oraz uiszczenia pozostałych opłat.

8. Zwrot z urzędu uiszczonej opłaty od skargi

Zgodnie z ust. 3 art. 17 ustawy, w przypadku uwzględnienia lub odrzucenia skargi sąd z urzędu zwraca uiszczoną od niej opłatę. Analizowaną regulację należy uznać za szczególną w stosunku do przepisów u.k.s.c. Wprowadzenie tej regulacji wynika z potrzeby uwzględnienia specyfiki postępowania wywołanego skargą na przewlekłość postępowania i wydawanych w tym postępowaniu orzeczeń. Nie można pominąć kwestii, że w myśl art. 12 ustawy, uwzględniając skargę, sąd stwierdza, że w postępowaniu, którego skarga dotyczy, nastąpiła przewlekłość postępowania (ust. 2). Na żądanie skarżącego lub z urzędu sąd zaleca podjęcie przez sąd rozpoznający sprawę co do istoty albo przez prokuratora prowadzącego lub nadzorującego postępowanie przygotowawcze odpowiednich czynności w wyznaczonym terminie, chyba że wydanie zaleceń jest oczywiście zbędne. Zalecenia nie mogą wkraczać w zakres oceny faktycznej i prawnej sprawy (ust. 3). Ponadto uwzględniając skargę, sąd na żądanie skarżącego przyznaje od Skarbu Państwa, a w przypadku skargi na przewlekłość postępowania prowadzonego przez komornika – od komornika, sumę pieniężną w wysokości od 2000 złotych do 20 000 złotych. Wysokość sumy pieniężnej, w granicach wskazanych w zdaniu pierwszym, wynosi nie mniej niż 500 złotych za każdy rok dotychczasowego trwania postępowania, niezależnie od tego, ile etapów postępowania dotyczy stwierdzona przewlekłość postępowania. Sąd może przyznać sumę pieniężną wyższą niż 500 złotych za każdy rok dotychczasowego trwania postępowania, jeżeli sprawa ma szczególne znaczenie dla skarżącego, który swoją postawą nie przyczynił się w sposób zawiniony do wydłużenia czasu trwania postępowania. Na poczet tej sumy zalicza się

kwoty przyznane już skarżącemu tytułem sumy pieniężnej w tej samej sprawie. Sumy pieniężnej nie przyznaje się w razie uwzględnienia skargi wniesionej przez Skarb Państwa albo państwowe jednostki sektora finansów publicznych (ust. 4).

Przez uwzględnienie skargi w rozumieniu art. 17 ust. 3 ustawy należy rozumieć wszystkie orzeczenia sądu stwierdzające przewlekłość postępowania objętego skargą. Zwrot opłaty od skargi może mieć zatem miejsce także w przypadku wydania przez sąd rozstrzygnięcia o częściowym oddaleniu skargi, np. w zakresie żądania wydania zaleceń sądowi rozpoznającemu sprawę w trybie art. 12 ust. 3 ustawy. Z treści analizowanego przepisu wynika jasno, że jedynie w przypadku oddalenia skargi opłata, o której mowa w art. 17 ust. 1 ustawy, obciąża ostatecznie skarżącego.

Stosownie do ust. 3 komentowanego artykułu o zwrocie opłaty sąd powinien orzec w postanowieniu o odrzuceniu skargi bądź o jej uwzględnieniu. W przypadku gdy rozstrzygnięcie to nie zostało zawarte w postanowieniu kończącym postępowanie w sprawie nie ma jakichkolwiek przeszkód procesowych, by decyzja o zwrocie opłaty została wydana później.

9. Niepobieranie opłaty od skargi podlegającej odrzuceniu *a limine*

Na zakończenie należy zauważyć, że w postępowaniu ze skargi na przewlekłość postępowania cywilnego znajduje zastosowanie art. 126² § 2 k.p.c., zgodnie z którym nie żąda się opłaty od pisma, jeśli już z jego treści wynika, że podlega ono odrzuceniu. W przypadku zatem stwierdzenia przez sąd, że skarga podlega odrzuceniu *a limine*⁴⁴ nie wzywa on skarżącego do uiszczenia opłaty, o której mowa w art. 17 ust. 1 ustawy.

⁴⁴ Będzie tak np. w sytuacji, gdy już z treści skargi wynika, że dotyczy ona zakończono-
nego prawomocnie postępowania rozpoznawczego.

10. Podsumowanie

Problematyka kosztów związanych ze złożeniem skargi na przewlekłość postępowania została unormowana w art. 17 ustawy. Istotną wadą przyjętej w ustawie regulacji normatywnej jest brak odesłania do przepisów, które regulują problematykę ponoszenia kosztów sądowych w postępowaniach, na tle których może dojść do wniesienia skargi. Według *opinio communis* w przypadku wniesienia skargi na przewlekłość postępowania cywilnego zarówno sposób regulowania opłaty, o której mowa w art. 17 ust. 1 ustawy, jak i skutki jej nieuiszczenia muszą być oceniane według reguł właściwych dla procedury cywilnej. W postępowaniu wywołanym skargą znajdują zastosowanie w szczególności przepisy ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych określające zasady zwalniania od obowiązku uiszczenia kosztów sądowych. Natomiast przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, stosowane odpowiednio na podstawie art. 8 ust. 2 ustawy, normują zagadnienia związane z pobieraniem opłaty od skargi oraz skutkami jej nieuiszczenia.

Aktualne brzmienie art. 17 ust. 3 ustawy obowiązuje od dnia 1 maja 2009 r. W porównaniu z poprzednim stanem prawnym, rozszerzono przypadki, kiedy sąd z urzędu zwraca uiszczoną opłatę od skargi. Jak trafnie przyjmuje się w orzecznictwie i piśmiennictwie, rozwiązanie to winno obejmować także inne przypadki formalnego „załatwienia skargi”, w szczególności pozostawienia jej bez rozpoznania. W judykaturze⁴⁵ za utrwalony należy uznać pogląd, zgodnie z którym brak możliwości merytorycznego rozpoznania skargi, który uzasadnia nieobciążanie ciężarami fiskalnymi skarżącego w razie odrzucenia skargi, przemawia także za tym, aby również w przypadku pozostawienia skargi bez rozpoznania sąd zwracał z urzędu wniesioną opłatę. Zdaniem Sądu Najwyższego inna forma orzeczenia niż odrzucenie skargi nie stoi na przeszkodzie zastosowaniu art. 17 ust. 3 ustawy, gdyż u podstaw zwrotu stałej opłaty od skargi stoją te same względy.

⁴⁵ Tak ostatnio SN w postanowieniu z dnia 1 września 2020 r., I NSP 77/20, Legalis.

Z kolei podwyższenie przez ustawodawcę nowelą z 2016 r. wysokości opłaty od skargi do kwoty 200 złotych nie spowodowało zasadniczo nieracjonalnego ograniczenia jej dostępności. W szczególności rozwiązanie to nie uczyniło skargi środkiem nieskutecznym w rozumieniu art. 13 Konwencji. Skarżącemu przysługuje bowiem uprawnienie do zgłoszenia wniosku o zwolnienie od jej uiszczenia w całości lub części. Zasady zwalniania od tej opłaty, o ile skarga dotyczy postępowania cywilnego, regulują przepisy ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Ponadto w przypadku, gdy skarga zostanie uwzględniona lub odrzucona, podlega ona zwrotowi przez sąd z urzędu na podstawie art. 17 ust. 3 ustawy.

STRESZCZENIE **Problem ograniczenia egzekucji ze świadczenia otrzymywanego przez zleceniobiorcę z tytułu umowy zlecenia**

Egzekucja z wierzytelności z umowy zlecenia jest jednym z najczęstszych stosowanych sposobów egzekucji obok egzekucji z wynagrodzenia za pracę. Często zdarza się na rynku pracy, że umowa zlecenia ma za zadanie zastąpić umowę o pracę. Pomijając kwestię uprawnień pracowniczych, dla zleceniobiorcy może nie mieć większego znaczenia rodzaj zawartej umowy. Problem pojawia się w momencie zajęcia wierzytelności z tytułu umowy zlecenia.

Różnica jest znacząca, ponieważ ustawodawca przewidział ochronę wynagrodzenia za pracę, co zostało wyraźnie wyartykułowane w Kodeksie pracy. Środki pieniężne otrzymane z tytułu wykonania umowy zlecenia takiej ochronie nie podlegają i zleceniodawca obowiązany jest, co do zasady, do dokonania potrącenia bez zachowania jakichkolwiek kwot wolnych od potrąceń.

Od tej reguły przewidziany został wyjątek w odniesieniu do świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania albo stanowiących jedynę źródło dochodu dłużnika będącego osobą fizyczną (art. 833 § 2¹ k.p.c.). Wówczas zastosowanie znajdują ograniczenia egzekucji określone w art. 87 i 87¹ k.p.

Regulacja dotycząca możliwości ograniczenia egzekucji jest nieprecyzyjna i nastręcza wielu problemów praktycznych. Często zdarza się, że dłużnicy żądają od komornika ograniczenia egzekucji wierzytelności z umowy zlecenia, czy też składają do rąk zleceniodawców oświadczenie, że zawarta umowa jest ich jedynym źródłem dochodu.

Obowiązujące przepisy nie dają jasnych odpowiedzi na wiele pytań dotyczących poruszanej w niniejszym opracowaniu problematyki. Do kogo kierowany jest art. 833 § 2¹ k.p.c.? Czy pracodawca powinien na podstawie oświadczenia dłużnika zaprzestać potrąceń w przypadku osiągnięcia przez dłużnika świadczenia z tytułu umowy zlecenia w kwocie wolnej od potrąceń? Czy być może to komornik powinien wydać decyzję o określonej treści? Co oznacza pojęcie utrzymywania się i dochodu w aspekcie ewentualnego zastosowania ograniczenia egzekucji? Jak obliczyć minimalne wynagrodzenie w przypadku umowy zlecenia? Niniejsze opracowanie ma na celu udzielenie odpowiedzi na powyższe pytania, jak również wskazuje na potrzebę stworzenia precyzyjnej regulacji w celu przeprowadzenia skutecznej egzekucji.

Słowa kluczowe: *postępowanie egzekucyjne, egzekucja z wierzytelności, umowa zlecenia, ograniczenia egzekucji*

SUMMARY Problem of Restricting Enforcement against Remuneration Received by a Contractor under a Contract of Mandate

Enforcement against receivables under a contract of mandate is one of the most commonly applied ways of enforcement, in addition to enforcement on salary. A common situation on the labour market is that a contract of mandate is to replace a contract of employment. Regardless of employee rights, a type of executed contract may be more or less irrelevant for a contractor or service provider. A problem appears when receivables due to a contract of mandate are subject to enforcement.

A difference is significant, because the legislator has provided for the protection of salaries paid for work, as expressed explicitly in the Labour Code. Funds received due to the performance of a contract of mandate are not protected in this manner and a contracting party is obliged, in principle, to deduct due amounts without leaving any amounts free from deductions.

An exception from this rule has been provided for with respect to recurrent benefits, whose aim is to ensure maintenance or being a sole source of income of a debtor who is an individual (art. 833 § 2¹ Code of Civil Proceedings). In this case, the limitations of enforcement set forth in art. 87 and 87¹ Labour Code apply.

The regulation that concerns the possibility of limiting enforcement is imprecise and poses numerous practical problems. It often happens that debtors require a bailiff to limit enforcement against receivables under a contract of mandate or make a declaration to contracting parties that an executed contract is their only source of income.

Applicable regulations do not give explicit answers to a number of questions that concern the problems mentioned in this article. Whom is art. 833 § 2¹ of the Code of Civil Proceedings addressed to? Should an employer discontinue deductions based on a declaration of a debtor under a contract of mandate in an amount free of deductions? Or perhaps it is a bailiff who should take a relevant decision? What does the term of maintenance and income mean in the aspect of the potential application of enforcement limitation? How to calculate minimum remuneration in case of a contract of mandate? This paper is aimed at giving answers to the above questions and indicates the need to formulate precise regulations required to carry out effective enforcement.

Keywords: *enforcement proceedings, enforcement against receivables, a contract of mandate, limitations of enforcement*

Problem ograniczenia egzekucji ze świadczenia otrzymywanego przez zleceniobiorcę z tytułu umowy zlecenia

1. Wstęp

Egzekucja z wynagrodzenia za pracę należy do popularnych sposobów egzekucji, podobnie jak egzekucja z wierzytelności z tytułu zawartych umów cywilnoprawnych, w szczególności umowy zlecenia. Wynika to z okoliczności, że większość podmiotów właśnie za sprawą świadczonej pracy zdobywa środki niezbędne do utrzymania siebie i rodziny. Skierowanie egzekucji do wierzytelności z wynagrodzenia za pracę czy umów cywilnoprawnych nie wymaga większych nakładów finansowych wierzyciela, w przeciwieństwie do egzekucji z ruchomości czy z nieruchomości.

Celem postępowania egzekucyjnego jest – ogólnie ujmując – zaspokojenie roszczeń wierzyciela¹. Jest to pogląd ugruntowany w doktrynie.

¹ K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. System postępowania cywilnego*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2021, s. 220.

Według E. Wengerka celem egzekucji jest zaspokojenie wierzyciela z majątku dłużnika przy zastosowaniu przez organ egzekucyjny środków przymusu określonych w ustawie². W. Berutowicz również wskazuje na aspekt przymusowego urzeczywistnienia norm prawnych, dzięki czemu zostaje zapewniona realna ochrona interesów prawnych podmiotów³. Podobne określenie celu egzekucji zostało skonstruowane przez K. Korzana⁴. A. Marciniak trafnie stwierdza, że egzekucja jest istotna dla wierzyciela, który otrzymuje należne mu środki⁵.

Mając na względzie poglądy doktryny na cel postępowania egzekucyjnego, należy sformułować następującą definicję. Celem postępowania egzekucyjnego jest zaspokojenie wierzyciela przy zastosowaniu przez organ egzekucyjny środków przymusu⁶ lub możliwości ich zastosowania. Wszczęcie egzekucji powoduje dla dłużnika zawsze sytuację przymusową, niedogodną, co skutkuje wykluczeniem dobrowolnego spełnienia świadczenia przez dłużnika w toku tego postępowania. Uiszczenie świadczenia pieniężnego do rąk komornika bądź wierzyciela po wszczęciu egzekucji nie może być poczytywane za dobrowolne spełnienie świadczenia⁷. Nie nosi ono nigdy znamion dobrowolności, bowiem czynnikiem motywującym do samodzielnego spełnienia świadczenia była określona niedogodność – zastosowanie środków przymusu lub obawa przed ich zastosowaniem lub korzyść ekonomiczna, którą jest niższa opłata stosunkowa w przypadku sprawnego spełnienia świadczenia.

² E. Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1978, s. 9–10.

³ W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1978, s. 384.

⁴ K. Korzan, *Sądowe postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1986, s. 106.

⁵ A. Marciniak, *Postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2008, s. 21.

⁶ A. Monarcha-Matlak, *Pojęcie i cele postępowania egzekucyjnego* [w:] *Zasady postępowania egzekucyjnego a standardy wykonywania zawodu komornika sądowego*, pod red. A. Monarchy-Matlak, D. Skoczylas, Sopot 2021, Czytelnia Currendy.

⁷ Podobnie: M. Jabłoński, *Prawne podstawy pobierania opłaty stosunkowej na podstawie art. 49 ust. 1 ustawy o komornikach sądowych i egzekucji po wejściu w życie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 czerwca 2017 r.*, P 63/14, PPE 2018, nr 5, s. 81.

2. Umowa zlecenia a umowa o pracę

Umowa zlecenia jest umową cywilnoprawną uregulowaną w art. 734–751 k.c.⁸ Zleceniobiorca przez umowę zlecenia zobowiązuje się do dokonania określonej czynności prawnej dla zleceniodawcy (art. 734 § 1 k.c.). Za wykonanie zlecenia należy się wynagrodzenie, chyba że z okoliczności lub z umowy wynika, że biorący zlecenie dokona czynności bez wynagrodzenia (art. 735 § 1 k.c.). Co do zasady zleceniobiorca samodzielnie wykonuje określone w umowie czynności, a powierzenie ich osobie trzeciej jest możliwe jedynie, gdy wynika to z umowy lub zwyczaju. Wyjątkowo możliwe jest dokonanie czynności przez zastępcę, gdyby z uwagi na okoliczności biorący zlecenie nie mógł ich wykonać (art. 738 k.c.).

Umowę zlecenia należy odróżnić od umowy o pracę, choć z obserwacji praktyki na rynku pracy wynika, że częstokroć wykorzystywana jest ona właśnie w celu zastąpienia umowy o pracę. Pracownika łączy z pracodawcą stosunek pracy, co oznacza, że pracownik zobowiązuje się do wykonania pracy określonego rodzaju pod kierownictwem i na rzecz pracodawcy oraz w określonym przez pracodawcę czasie i miejscu (art. 22 § 1 k.p.)⁹. Cechą stosunku pracy jest odpłatność (wynagrodzenie). Zagadnienie stosunku pracy oraz jego cech charakterystycznych cieszy się wciąż zainteresowaniem doktryny¹⁰. Nie wdając się w szczegóły na temat zatrudnienia pracowniczego, wskazać należy, że nie jest dopuszczalne zawarcie umowy cywilnoprawnej zamiast umowy o pracę, jeżeli określony podmiot (pracownik) świadczy pracę w sposób stały (ciągły) na rzecz innego podmiotu (pracodawcy), tj. wykonuje zadania w miejscu i czasie określonym przez pracodawcę, na jego rzecz oraz pod

⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1740 z późn. zm.); dalej: k.c.

⁹ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1320 z późn. zm.); dalej: k.p.

¹⁰ M. Barański, *Nienazwane umowy o świadczenie pracy na gruncie prawa pracy*, Rejent 2012, nr 11, s. 9–29; A. Bigaj, *Z problematyki zatrudnienia cywilnoprawnego w polskim porządku prawnym*, Palestra 2016, nr 12, s. 58–65; M. Budny, *Problematyka godziwego wynagrodzenia i jego ustalania w świetle literatury i orzecznictwa*, PiZS 2019, nr 6, s. 23–29.

jego kierownictwem. W takich sytuacjach osobom zatrudnionym na podstawie umowy cywilnoprawnej przysługuje uprawnienie do wniesienia pozwu o ustalenie istnienia stosunku pracy (art. 476 § 1 pkt 1¹ k.p.c.). Dodatkowo zawarcie umowy zlecenia w sytuacji, kiedy powinna być zawarta umowa o pracę (art. 22 § 1 k.p.) jest wykroczeniem przeciwko prawom pracownika i podlega karze grzywny od tysiąca do trzydziestu tysięcy złotych (art. 281 § 1 pkt 1 k.p.).

W tym stanie rzeczy zawieranie umów cywilnoprawnych w miejsce umowy o pracę, przy jednoczesnym spełnieniu przesłanek określonych w art. 22 § 1 k.p. jest niedopuszczalne i zagrożone surową karą. Niemniej jednak podmiot, który świadczy określone czynności na rzecz pracodawcy w ramach np. umowy zlecenia czy umowy o dzieło, ma prawo do wytoczenia powództwa o ustalenie przez sąd, że strony wiąże faktycznie stosunek pracy. Ma to znaczenie w kontekście uprawnień pracownika, m.in. prawa do urlopu wypoczynkowego, do wynagrodzenia w czasie niezdolności do pracy. Rodzaj zawartej umowy wpływa na zakres egzekucji, bowiem w przypadku umów o pracę zastosowanie będą miały przepisy art. 87 i 87¹ k.p.

3. Zakres egzekucji

Ogólną zasadą jest prowadzenie egzekucji na podstawie tytułu wykonawczego o całe objęte nim roszczenie ze wszystkich części majątku dłużnika, chyba że z tytułu wynika co innego (art. 803 k.p.c.)¹¹. Reguła ta podlega jednak modyfikacjom. Jest tak chociażby z uwagi na okoliczność, że to wierzyciel we wniosku o wszczęcie egzekucji wskazuje świadczenie, które ma być spełnione (art. 797 § 1 k.p.c.)¹², a zatem

¹¹ Dłużnik może powoływać się na ograniczenie odpowiedzialności, które zostało uwzględnione w tytule wykonawczym (art. 837 k.p.c.).

¹² Jeżeli egzekucja została wszczęta z urzędu na żądanie sądu pierwszej instancji, który sprawę rozpoznawał, lub innego właściwego organu (art. 796 § 2 i § 3 k.p.c.), to te podmioty określają przedmiotowy zakres egzekucji.

może wskazać należność niższą od tej określonej w tytule wykonawczym. Wierzyciel może wybrać sposoby egzekucji, które mają zostać zastosowane przez organ egzekucyjny (art. 799 § 1 k.p.c.). W przypadku niewskazania ich we wniosku komornik sądowy stosuje wybrane przez siebie sposoby egzekucji, mając na względzie okoliczności sprawy, z wyjątkiem egzekucji z nieruchomości, bowiem do jej wszczęcia niezbędny jest wniosek wierzyciela wraz z dokładnym wskazaniem tej nieruchomości (najczęściej poprzez podanie numeru księgi wieczystej). Stwierdzić zatem należy, że wierzyciel może zażądać wszczęcia egzekucji w granicach wskazanych w tytule wykonawczym. Jest to maksymalny zakres żądania wierzyciela, jednak może on zostać również określony poprzez wskazanie jedynie części świadczenia określonego w tytule wykonawczym (zasada rozdrabniania roszczeń). Podobnie zresztą gospodarz postępowania egzekucyjnego może ograniczyć stosowane sposoby egzekucji (np. do wynagrodzenia za pracę), co pozwoli na zmniejszenie kosztów postępowania.

Ustawowe ograniczenia egzekucji zostały określone w dziale V zatytułowanym „Ograniczenia egzekucji” tytułu pierwszego („Przepisy ogólne”) części trzeciej Kodeksu postępowania cywilnego. Można je podzielić na ograniczenia o charakterze *stricte* rzeczowym (art. 829, 830 k.p.c.), kwotowym (m.in. art. 833 k.p.c., art. 831 § 1 pkt 1a), przedmiotowym (art. 836, 831 § 1 pkt 3) oraz podmiotowym (art. 1115 k.p.c.). Ograniczenia przewidziane w ustawie nakierowane są w szczególności na ochronę dłużnika. Jest to pewna symetria do uprawnień wierzyciela, który decyduje o wszczęciu egzekucji, jej zakresie przedmiotowym, stosowanych sposobach egzekucji. Zakres tej ochrony jest różnie oceniany w doktrynie, w zależności od konkretnego ograniczenia oraz jego wpływu na instytucje prawne¹³. Ograniczenia te stanowią jednak

¹³ Zob. M. Krakowiak, *Kluczowe zagadnienia egzekucji z ruchomości w sądowym postępowaniu egzekucyjnym po 1.1.2019 r.*, M.Prawn. 2019, nr 18, s. 992 i n., Legalis. Wątpliwości budzi również art. 952¹ § 2 k.p.c., który uprawnia wierzyciela do złożenia wniosku o licytację lokalu mieszkalnego lub nieruchomości gruntowej zabudowanej budynkiem mieszkalnym, które służą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika, jeżeli wysokość

wyjątek od zasady ogólnej wyrażonej w art. 803 k.p.c. i nie należy stosować ich rozszerzająco, bowiem wpłynęłoby to negatywnie na efektywność egzekucji¹⁴.

Bez wątpienia ograniczenia egzekucji mają na celu zachowanie odpowiednich proporcji między uprawnieniami wierzyciela a pozycją dłużnika. Skutkiem postępowania egzekucyjnego powinno być zaspokojenie wierzyciela w wyniku zastosowania środków przymusu lub groźby ich zastosowania przez powołany do tego organ państwowy. Cel ten nie zawsze zostaje osiągnięty z uwagi na brak składników majątku dłużnika, do których możliwe byłoby skuteczne skierowanie egzekucji. Przykładem tego jest chociażby otrzymywanie przez dłużnika wynagrodzenia w wysokości minimalnej krajowej (w 2021 r. – 2800 zł brutto)¹⁵, przy jednoczesnym braku innych składników majątku (ruchomości, wierzytelności itp.). Trafnie wskazuje się w literaturze przedmiotu, że kwoty wolne od potrąceń pełnią funkcje: humanitarną¹⁶, aktywizującą dłużnika i umożliwiającą mu zarobkowanie¹⁷. Oznacza to, że egzekucja nie powinna prowadzić do wyniszczenia ekonomicznego dłużnika¹⁸. Ponadto jej wszczęcie nie ma skutkować zniechęceniem do podejmowania działań zarobkowych, ponieważ pomimo dokonania potrąceń przez poddłużnika, dłużnik otrzyma środki finansowe¹⁹. Stąd też możliwość

egzekwowanej należności głównej stanowi co najmniej równowartość jednej dwudziestej części sumy oszacowania.

¹⁴ K. Flaga-Gieruszyńska, *Wybrane wyłączenia przedmiotowe spod egzekucji sądowej* [w:] *Współczesny model egzekucji sądowej i postępowania egzekucyjnego. Zbiór studiów*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, I. Gil, A. Góry-Błaszczkowskiej, Sopot 2017, s. 43–44.

¹⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 września 2020 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę oraz wysokości minimalnej stawki godzinowej w 2021 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 1596). Należy pamiętać, że w przypadku świadczeń alimentacyjnych nie obowiązuje tzw. kwota wolna od potrąceń.

¹⁶ J. Misztal-Konecka, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2019, s. 334.

¹⁷ J. Nowak, *Minimalne wynagrodzenie za pracę jako kwota wolna od potrąceń w egzekucji z wynagrodzenia za pracę*, PPE 2021, nr 2, s. 11–12.

¹⁸ K. Bomba, *Egzekucja sądowa z wynagrodzenia z tytułu umowy zlecenia i umowy o świadczenie usług po nowelizacji ustawy o minimalnym wynagrodzeniu za pracę z 22.07.2016 r.*, PiP 2018, nr 6, s. 90.

¹⁹ J. Nowak, *Kwoty wolne od zajęcia w egzekucji z rachunku bankowego na podstawie art. 54 prawa bankowego*, PPE 2019, nr 1, s. 7.

zarobkowania ma być rzeczywista, a nie jedynie fikcyjna. Pozwala to dłużnikowi na zaspokajanie bieżących potrzeb życiowych i regulowanie innych zobowiązań finansowych.

4. Kwota wolna od potrąceń w egzekucji z wynagrodzenia za pracę

Kwoty wolne od potrąceń w postępowaniu egzekucyjnym określone zostały w art. 87 i 87¹ k.p. Kwotą wolną od potrąceń jest kwota minimalnego wynagrodzenia za pracę, która przysługuje pracownikowi zatrudnionemu w pełnym wymiarze czasu pracy, po odliczeniu składek na ubezpieczenia społeczne, zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych oraz wpłat dokonywanych do pracowniczego planu kapitałowego, jeśli pracownik nie zrezygnował z ich dokonywania, na pokrycie należności innych niż świadczenia alimentacyjne (art. 87¹ § 1 pkt 1 k.p.)²⁰. Oznacza to, że w przypadku egzekucji świadczeń alimentacyjnych potrącenia dokonywane są nawet wówczas, gdy pracownik otrzymuje wynagrodzenie w kwocie 2 800,00 zł²¹.

W przypadku egzekucji świadczeń alimentacyjnych potrącenia dokonywane są do wysokości trzech piątych wynagrodzenia, a w razie egzekucji innych należności – do wysokości połowy wynagrodzenia (art. 87 § 3 k.p.).

Warto jednocześnie zwrócić uwagę na uprzywilejowanie należności alimentacyjnych, co wiąże się ze szczególnym ich charakterem jako przeznaczonych z założenia na bieżące utrzymanie alimentowanego. Ustawodawca przewidział, że nagroda z zakładowego funduszu nagród, dodatkowe wynagrodzenie roczne oraz należności przysługujące pracownikom z tytułu udziału w zysku lub w nadwyżce bilansowej podlegają egzekucji na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych do pełnej

²⁰ A. Klich [w:] *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. System postępowania cywilnego*, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2021, s. 789.

²¹ W 2021 r. kwota wolna od potrąceń wynosi 2 800,00 zł (z wyjątkiem świadczeń alimentacyjnych).

wysokości (art. 87 § 5 k.p.). Ponadto wierzyciel alimentacyjny ma możliwość pozaegzekucyjnego zaspokojenia. Pracodawca będzie dokonywać potrąceń na jego rzecz w przypadku złożenia przez niego wniosku oraz przedłożenia tytułu wykonawczego (art. 88 k.p.).

5. Minimum egzystencji i minimum socjalne a kwota wolna od potrąceń z wynagrodzenia za pracę

Z uwagi na wciąż rosnącą²² kwotę wolną od potrąceń z wynagrodzenia za pracę należy porównać ją z kwotą minimum egzystencji oraz minimum socjalnego. Z tej przyczyny warto zwrócić uwagę na stanowisko Naczelnego Sądu Administracyjnego²³, zdaniem którego – w odniesieniu do umorzenia należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne – niezbędne jest przeprowadzenie analizy określonego w danym czasie minimum socjalnego oraz minimum egzystencji. A zatem decydującego znaczenia w tym przypadku nie ma wcale tzw. kwota wolna, a inne kryteria – określone w konkretnym czasie minimum socjalne oraz minimum egzystencji.

Pojęcia minimum egzystencji oraz minimum socjalnego to dwie różne kategorie. Pierwsze z nich, zwane też minimum biologicznym, wyznacza granicę, poniżej której występuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka²⁴. Określane jest także jako dolna granica ubóstwa. Minimum socjalne natomiast to kategoria socjalna mierząca koszty utrzymania gospodarstwa domowego z uwzględnieniem potrzeb bytowo-konsumpcyjnych²⁵. Powinno ono pozwalać człowiekowi na reprodukcję jego sił życiowych, utrzymanie więzi społecznych oraz

²² W roku 2017 wynosiła 2 000,00 zł, w 2018 r. – 2 100,00 zł, w 2019 r. – 2 250,00 zł, w 2020 r. nastąpił gwałtowny wzrost do kwoty 2 600,00 zł, a w 2021 r. – 2 800,00 zł.

²³ Wyrok NSA z dnia 8 sierpnia 2018 r., I GSK 1757/18, Lex nr 2547673.

²⁴ A. Hrycaj, *Konieczność utrzymania upadłego i osób pozostających na jego utrzymaniu* [w:] A. Hrycaj, *Prawo i postępowanie upadłościowe osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej*, Warszawa 2020, Lex/el.

²⁵ A. Hrycaj [w:] *Upadłość konsumencka. Komentarz*, pod red. P. Filipiaka, Warszawa 2020, komentarz do art. 491(15), Lex/el.

posiadanie i wychowanie potomstwa²⁶. Nie oznacza to ubóstwa, ale dostateczne warunki bytowe, uwzględniające poziom życia w kraju²⁷.

Znamienne dla odróżnienia wskazanych pojęć jest określenie ich zakresu. Do minimum socjalnego zaliczyć można trzy grupy potrzeb: bytowo-konsumpcyjne (np. odzież, wyżywienie, mieszkanie, transport), edukacyjno-kulturowe, rekreacyjno-wypoczynkowe (np. sport, turystyka)²⁸. W zasięgu minimum egzystencji jest zaspokajanie jedynie niezbędnych potrzeb życiowych (np. wyżywienie, mieszkanie, ubrania – w podstawowym zakresie), co wyklucza możliwość realizacji potrzeb wypoczynkowych, kulturowych (np. podróże, wyjścia do kina).

Prima facie zdaje się, że minimum socjalne będzie wyższe od minimum egzystencji. Średnie minimum socjalne w jednoosobowym gospodarstwie pracowniczym w 2018 r. wynosiło 1 168,31 zł, w 2019 r. – 1 212,59 zł, w 2020 r. – 1 265,94 zł²⁹. Natomiast minimum egzystencji kształtowało się na następującym poziomie: w 2018 r. – 591,14 zł, w 2019 r. – 616,55 zł, w 2020 r. – 641,74 zł³⁰. Potwierdza to tezę, że minimum socjalne jest wyższe od minimum egzystencji. Z analizy tych danych jednocześnie wynika, że rokrocznie następuje wzrost minimum egzystencji oraz minimum socjalnego, choć nie w tak szybkim tempie jak wzrost kwot minimalnego wynagrodzenia za pracę.

W doktrynie trafnie podaje się, że celem minimalnego wynagrodzenia jest zapewnienie minimum egzystencji³¹. Jest to oczywiście teza

²⁶ Postanowienie WSA w Warszawie z dnia 30 czerwca 2016 r., III SA/Wa 1538/16, Lex nr 2075986.

²⁷ Pismo z dnia 21 kwietnia 2011 r. wydane przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, SPS-023-22235/11, Stanowisko MPiPS w sprawie dysproporcji pomiędzy minimum socjalnym a minimalną emeryturą, Lex/el.

²⁸ P. Kurowski, *Koszty minimum socjalnego i minimum egzystencji – dotychczasowe podejście*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2002, s. 3; źródło: www.ipiss.com.pl (dostęp: 10.06.2021).

²⁹ Wydatki na poziomie średniej arytmetycznej dla gospodarstwa męczyzny i kobiety, męczyzna w wieku 25–60 lat, kobieta w wieku 25–60 lat. Dane dostępne online: www.ipiss.com.pl (dostęp: 10.06.2021).

³⁰ *Ibidem*.

³¹ O. Marcewicz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom II. Art. 730–1217*, pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2019, komentarz do art. 833; A. Łazarska, *Ochrona podczas zawieszenia postępowania egzekucyjnego w zakresie prawa*

prawdziwa, jednak należy uzupełnić ją o wskazanie, że minimalne wynagrodzenie zapewnia jednocześnie minimum socjalne, a zatem pozwala na realizację nie tylko potrzeb niezbędnych, by przeżyć (tj. minimum egzystencji), ale też innych potrzeb konsumpcyjnych, np. rekreacji. Minimum socjalne jest pojęciem nadrzędnym wobec pojęcia minimum egzystencji. Kwota wolna od potrąceń z wynagrodzenia za pracę przy założeniu zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy znacząco przewyższa nie tylko minimum biologiczne, ale też socjalne.

6. Kwota wolna od potrąceń z wierzytelności z umowy zlecenia

Egzekucja z wierzytelności z umowy zlecenia nie została uregulowana w sposób szczególny. Stosuje się zatem do niej przepisy regulujące egzekucję z innych wierzytelności (art. 895–908 k.p.c.). Komornik wraz z zajęciem wierzytelności w szczególności wzywa zleceniodawcę, aby nie uiszczał należnego od niego świadczenia dłużnikowi, lecz złożył je komornikowi lub na rachunek depozytowy Ministra Finansów (art. 896 § 1 pkt 2 k.p.c.) oraz aby złożył w terminie tygodnia oświadczenie, w którym wskaże, czy dłużnikowi przysługuje zajęta wierzytelność oraz w jakiej wysokości (art. 896 § 2 pkt 1 k.p.c.). W przypadku gdy zleceniodawca odmawia zapłaty powinien wskazać przyczynę.

Regulą jest dokonywanie potrąceń z zajętej wierzytelności w pełnym zakresie, co oznacza, że zleceniodawca zamiast przekazywać przysługującą dłużnikowi wierzytelność, przekazuje ją organowi egzekucyjnemu bądź na rachunek depozytowy. Potrąceniu podlega zatem cała wierzytelność. Odmienne jest w przypadku wynagrodzenia za pracę, ponieważ pracodawca wypłaca dłużnikowi wynagrodzenie poza kwotą wolną od zajęcia (art. 881 § 3 k.p.c.).

Zdarza się, że niekiedy umowy cywilnoprawne są wykorzystywane³² przez podmioty silniejsze na rynku pracy, co przejawia się w zawarciu

dłużnika do rachunku bankowego, wynagrodzenia i innych świadczeń okresowych (uwagi na tle art. 821(1) k.p.c.), PPE 2019, nr 8, Legalis.

³² Zob. online: <https://www.prawo.pl/kadry/umowa-o-prace-umowa-zlecenia-umowa-o-dzielo,267506.html>.

umowy zlecenia czy o dzieło w miejsce umowy o pracę, choć strony bez wątpienia łączy stosunek pracy. Chodzi zatem o wystąpienie cech charakterystycznych dla stosunku pracy, tj. kierownictwo pracodawcy, określone miejsce i czas wykonywania pracy, a także jej odpłatność. *Notabene* wskazać należy, że w takich sytuacjach podmiot wykonujący pracę na podstawie zlecenia powinien zażądać ustalenia istnienia stosunku pracy.

Organ egzekucyjny, który poweźmie wątpliwość, czy strony rzeczywiście łączy umowa cywilnoprawna, powinien zasygnalizować nieprawidłowości Państwowej Inspekcji Pracy w celu kontroli przestrzegania przepisów prawa pracy (art. 10 § 1 pkt 1 ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy³³). Będzie tak, gdy charakter wykonywanych zadań, ich częstotliwość, długość zawartej umowy cywilnoprawnej, czy podporządkowanie zleceniobiorcy skłaniają do stwierdzenia, że strony faktycznie łączy stosunek pracy, a nie umowa zlecenia.

Wyjątkiem od zasady dokonywania przez zleceniodawcę potrąceń w kwocie odpowiadającej całej wierzytelności, która miałyby zostać przekazana dłużnikowi, jest art. 833 § 2¹ k.p.c. Zgodnie z tą regulacją zastosowanie do umowy cywilnoprawnej w określonych przypadkach może znaleźć art. 87 i art. 87¹ k.p. Zatem niekiedy do umowy zlecenia zastosowanie znajdują przepisy Kodeksu pracy. Oznacza to w szczególności ustalenie kwoty wolnej od potrąceń (art. 87¹ k.p.), a także granicy potrąceń (art. 87 § 3 k.p.), która wynosi trzy piąte wynagrodzenia w przypadku świadczeń alimentacyjnych albo jedną drugą wynagrodzenia w przypadku innych należności.

Przepis art. 833 § 2¹ k.p.c., z uwagi na odwołanie do ograniczeń potrąceń dokonywanych przez pracodawcę, powoduje ten skutek, że wierzyciele kierujący egzekucję do wierzytelności przysługującej dłużnikowi z tytułu umowy zlecenia mogą zostać zaspokojeni w mniejszym zakresie lub wcale. Tym samym przepis ten budzi wiele wątpliwości natury praktycznej.

³³ T.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1251.

7. Przesłanki do zastosowania ograniczeń, o których mowa w art. 833 § 2¹ k.p.c.

Ograniczenia w dokonywaniu potrąceń, o których mowa w art. 87 i 87¹ k.p., stosuje się do świadczeń powtarzających się, jeżeli ich celem jest zapewnienie utrzymania albo stanowią one jedyne źródło dochodu dłużnika będącego osobą fizyczną. Ograniczenia stosowane są wyłącznie w odniesieniu do osób fizycznych³⁴. Nie ma zatem znaczenia, czy dłużnik prowadzi działalność gospodarczą, czy też nie³⁵. Wyłączone spod zastosowania omawianej normy zostały osoby prawne oraz jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej. Ustalenia wymaga powtarzający się charakter świadczenia, cel, jakim jest zapewnienie utrzymania, oraz określenie, czy umowa cywilnoprawna jest jedynym źródłem dochodu.

Nie powinno nastroczać problemu określenie powtarzalności wynagrodzenia otrzymywanego z tytułu wykonania zadań na podstawie umowy zlecenia. Powtarzalność świadczenia wiązać należy z jego cyklicznością, otrzymywaniem go w określonych odstępach czasowych, np. raz w miesiącu, raz na trzy miesiące. Co prawda, z mocy samego zajęcia organ egzekucyjny nie otrzyma od zleceniodawcy informacji o przekazanych dłużnikowi przed dokonaniem zajęcia środkach pieniężnych, bowiem takie informacje nie mieszczą się w zakresie obowiązków określonych w art. 896 k.p.c. Zakres danych przedstawianych przez pracodawcę jest szerszy i obejmuje zestawienie otrzymywanego wynagrodzenia przez dłużnika za okres trzech miesięcy poprzedzających zajęcie (art. 882 § 1 pkt 1 k.p.c.). Organ egzekucyjny może jednak żądać od uczestników postępowania wyjaśnień na podstawie art. 761 § 1 k.p.c. Dopuszczalne jest więc wezwanie zleceniodawcy do przesłania wykazu przekazanych zleciobiorcy środków pieniężnych wraz ze wskazaniem daty tych czynności.

³⁴ I. Kunicki, *Zawieszenie i umorzenie postępowania egzekucyjnego oraz ograniczenia egzekucji*, PPE 2020, nr 1, Legalis.

³⁵ O. Marcewicz, *op. cit.*, komentarz do art. 833.

Aby do umowy zlecenia zastosować ograniczenia wynikające z Kodeksu pracy, musi ona, poza powtarzalnością, stanowić albo źródło utrzymania³⁶, albo jedyne źródło dochodu dłużnika. Ustawodawca w art. 833 § 2¹ k.p.c. użył alternatywy rozłącznej „albo”. Oznacza to, że wystarczające jest ziszczenie się jednej z wymienionych – prócz powtarzalności – przesłanek. Nie jest konieczne, aby wynagrodzenie z tytułu zawartej umowy cywilnoprawnej było jedynym źródłem dochodu dłużnika przeznaczonym na jego utrzymanie, a zatem nie jest wymagane kumulatywne spełnienie trzech warunków (powtarzalność, jedyne źródło dochodu, przeznaczenie środków na utrzymanie).

Stąd też w celu pełnego zobrazowania problemów pojawiających się wokół egzekucji z wierzytelności z tytułu umowy zlecenia należy wyjaśnić pojęcie utrzymania dłużnika. Celem otrzymywanych środków pieniężnych ma być właśnie utrzymanie. Celu nie należy utożsamiać ze skutkiem, bowiem są to dwa odrębne pojęcia. Skutek łączy się z przyczyną, stąd też mówimy o związku przyczynowo-skutkowym, a przyczyna zawsze poprzedza skutek. Różnice między celem a skutkiem obrazuje następujący przykład. Zakłada się, że celem wszczęcia egzekucji przez wierzyciela jest dążenie przez niego do wyegzekwowania należnego mu świadczenia. Natomiast skutkiem złożonego przez wierzyciela wniosku może być zaspokojenie wierzyciela³⁷. Skutek nie nastąpiłby bez podjęcia pierwszej czynności – złożenia wniosku przez wierzyciela, którego motywacją (celem) było osiągnięcie określonego rezultatu.

Powyższe rozważania przenieść należy na grunt egzekucji z wierzytelności z tytułu umowy zlecenia. Celem otrzymywanego przez zleceniobiorcę powtarzalnego świadczenia ma być utrzymanie się. Cel wiąże się jedynie z pewnym zamierzeniem, ogólnym pomyśleniem, że temu właśnie umowa zlecenia ma służyć, jednak cel nie musi przełożyć się na skutek. Skutkiem byłaby zatem realizacja celu, co przejawiałoby się

³⁶ A. Marciniak, *Ograniczenia egzekucji sądowej*, Acta Universitatis Lodzensis Folia Iuridica, Łódź 1986, s. 90.

³⁷ W toku egzekucji komornik może stwierdzić bezskuteczność egzekucji z uwagi na brak majątku dłużnika lub wierzyciel może zostać zaspokojony częściowo.

w wykorzystaniu otrzymanego świadczenia właśnie na utrzymanie się dłużnika. Taka konstrukcja przepisu nie uzależnia otrzymanych środków pieniężnych od sposobu ich wydatkowania i może to powodować niebezpieczeństwo, że zostaną one spożytkowane na inne cele niż utrzymanie dłużnika.

Nie ulega wątpliwości, że zarówno organ egzekucyjny, jak i zleceniodawca nie są w stanie określić celu umowy zlecenia, a ściślej – czy jej celem jest przeznaczenie otrzymanych za wykonane prace środków na utrzymanie dłużnika. Cel to jedynie zamiar, a trudno przecież badać, czy też oceniać zamiary dłużnika.

Jeżeli celem umowy zlecenia nie jest zapewnienie utrzymania, to aby skorzystać z ograniczeń w egzekucji, wystarczy, żeby obok powtarzalności umowa ta spełniła inny warunek – musi stanowić jedyne źródło dochodu dłużnika. Brak jest definicji legalnej pojęcia dochodu w Kodeksie postępowania cywilnego. Dochód to niewątpliwie kategoria ekonomiczna, mierzalna, określana dodatnio (w przeciwnym wypadku należy mówić o stracie). Dochodem jest nadwyżka przychodu nad kosztami ich uzyskania³⁸. W doktrynie wskazuje się, że dochód jest osiągany w wyniku świadczenia pracy zarobkowej, transferów bezzwrotnych (emerytury, renty), świadczenia usług, czy wytwarzania dóbr³⁹. W celu określenia jakości życia w określonym czasie mówi się natomiast o dochodzie rozporządzalnym gospodarstw domowych, co rozumieć należy jako dochody pieniężne i niepieniężne brutto z wyłączeniem obciążeń podatkowych i składowych⁴⁰.

Dochód osiągany z tytułu wykonywania umowy zlecenia ma stanowić jedyne źródło dochodu dłużnika. Oznacza to, że w celu zastosowania ograniczeń z art. 87 i 87¹ k.p. dłużnik nie może otrzymywać środków z tytułu zawartych innych umów zleceń, wykonywania pracy zarobkowej, czy świad-

³⁸ Por. J. Sekita, *Rozliczanie dochodów z obrotu wierzytelnościami*, Przegląd Podatkowy 2011, nr 12, s. 9.

³⁹ P. Pietrasz, *Opodatkowanie dochodów nieujawnionych*, Warszawa 2007, s. 22.

⁴⁰ B. Kasprzyk, M. Leszczyńska, *Dochody i wydatki jako determinanty dobrobytu ekonomicznego gospodarstw domowych w Polsce – ujęcie regionalne*, Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy 2012, nr 28, s. 263.

czeń emerytalno-rentowych. Podobnie jest w odniesieniu do osób samozatrudnionych⁴¹, które obok prowadzenia działalności gospodarczej wykonują określone zadania na podstawie umowy cywilnoprawnej, niezwiązanej z prowadzoną działalnością gospodarczą (np. świadczenie usług w ramach prowadzonej działalności gospodarczej w postaci sprzątania biura oraz wykonywanie na podstawie umowy zlecenia pracy sprzedawcy w sklepie). We wskazanych sytuacjach odpadnie przymiot jedynego dochodu dłużnika, stąd też niemożliwe będzie zastosowanie ograniczeń, o których mowa w art. 833 § 2¹ k.p.c.

Przepis ten powinien mieć zastosowanie do wierzytelności z tytułu umowy zlecenia, której celem jest zaspokojenie potrzeb życiowych. Wierzytelności te mogą być wypłacane w różnych częstotliwościach, ale zawsze na podstawie określonego schematu (powtarzalność), np. co dwa tygodnie, raz w miesiącu, raz na trzy miesiące⁴². Z uwagi na okoliczność, że mają one pozwolić na zaspokojenie potrzeb, powinny być wypłacane w kwocie, która umożliwi dłużnikowi osiągnięcie tego celu, a zatem musi ona stanowić co najmniej kwotę tzw. minimum egzystencji. Trudno bowiem mówić o możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb, jeśli wynagrodzenie z tytułu umowy zlecenia wypłacane jest co trzy miesiące i wynosi kilkaset złotych. Wynagrodzenie wypłacane na podstawie umowy cywilnoprawnej musi zatem pełnić funkcję podobną⁴³, a nawet analogiczną do wynagrodzenia za pracę. Podobnie ograniczenie egzekucji nie będzie dotyczyło wypłat związanych ze stosunkiem pracy, lecz wypłacanych jednorazowo (np. nagród uznaniowych)⁴⁴.

Przyjmuje się, że pojęciu świadczeń powtarzających się należy nadawać znaczenie szerokie, a wszelkie wyjątki od ogólnych reguł nie powinny być interpretowane w sposób rozszerzający. Zasadą jest dokonywanie potrącenia przez

⁴¹ A. Adamczuk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Art. 478–1217*, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2020, komentarz do art. 833, Lex/el.

⁴² A. Łazarska, *op. cit.*

⁴³ K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2019, komentarz do art. 833, Legalis.

⁴⁴ A. Marciniak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IV. Komentarz. Art. 730–1095¹*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, komentarz do art. 833, Legalis; A. Marciniak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz do artykułów 506–1088*, pod red. K. Piaseckiego, Warszawa 2006, s. 789.

zleceniodawcę środków pieniężnych w całości, a stosowanie ograniczeń na podstawie art. 833 § 2¹ k.p.c. będzie wyjątkiem. Do takich wierzytelności stosuje się ograniczenia wynikające z przepisów Kodeksu pracy. Zatem wierzytelność, która nie będzie podlegała potrąceniom w całości, powinna być podobna do wynagrodzenia osiąganego z tytułu umowy o pracę. Cechy takie może nosić m.in. umowa zlecenia, umowa o dzieło. Wynika to przede wszystkim ze stosunków rynkowych i zawierania umów zleceń w miejsce umów o pracę, pomimo faktycznego wykonywania czynności mających charakter podporządkowania pracowniczego. Wydaje się, że nie sposób nadawać takich przymiotów zajętej wierzytelności z tytułu umowy najmu⁴⁵. Wynagrodzenie prowizyjne również nie powinno być traktowane jak wynagrodzenie powtarzające się, bowiem jego wysokość zależy od liczby zawartych umów oraz ich wartości (art. 758¹ § 2 k.c.)⁴⁶.

Trafnie I. Kunicki⁴⁷ stwierdził, że ochrona prawie wszystkich świadczeń powtarzających się na zasadach określonych w art. 87 i 87¹ k.p. budzi poważne wątpliwości, szczególnie natury praktycznej, bowiem prowadzić może do niemożności zaspokojenia wierzycieli przez wiele miesięcy, pomimo że dłużnik osiąga wysokie dochody i żyje na ponadprzeciętnym poziomie.

8. Obowiązki zleceniodawcy a obowiązki pracodawcy w związku z egzekucją

Na pracodawcę nałożone zostały liczne obowiązki w związku z zajęciem wynagrodzenia pracownika. Pracodawca w terminie tygodnia jest zobligowany do przedstawienia organowi egzekucyjnemu zestawienia wynagrodzenia dłużnika za okres trzech miesięcy poprzedzających zajęcie, oddzielnie za każdy miesiąc, oraz dochodów przez niego otrzymywanych z innych tytułów (art. 882 § 1 pkt 1 k.p.c.). Pracodawca musi wskazać, w jakiej kwocie oraz w jakich terminach zajęte wynagrodzenie

⁴⁵ Odmienne – zob. wyrok SA w Łodzi z dnia 13 lutego 2014 r., I ACa 1057/13, Lex nr 1438078.

⁴⁶ Wyrok SA w Katowicach z dnia 5 czerwca 2014 r., I ACa 182/14, Lex nr 1488628.

⁴⁷ I. Kunicki, *op. cit.*

będzie przekazywane wierzycielowi (art. 882 § 1 pkt 2 k.p.c.). Ustala on samodzielnie wysokość wynagrodzenia podlegającego zajęciu⁴⁸. W razie istnienia przeszkody do dokonywania potrąceń pracodawca składa oświadczenie o tych przeszkodach, m.in. podaje, czy inne osoby roszczą sobie prawa do zajętego wynagrodzenia, czy toczy się sprawa w sądzie o zajęte wynagrodzenie oraz wskazuje ten sąd, a także podaje innych wierzycieli wraz z ich roszczeniami, którzy skierowali egzekucję do wynagrodzenia dłużnika (art. 882 § 1 pkt 3 k.p.c.). W przypadku każdorazowej zmiany okoliczności, o których zawiadomiono komornika sądowego, niezbędne jest jego zawiadomienie przez pracodawcę (art. 882 § 2 k.p.c.).

Kodeks postępowania cywilnego przewiduje ciągłość zajęcia wynagrodzenia, która polega na tym, że zajęcie obowiązuje, gdy po zajęciu nawiązany został z dłużnikiem nowy stosunek pracy lub zlecenia (art. 884 § 1 k.p.c.). Oznacza to, że nie wywołuje skutków prawnych dla postępowania egzekucyjnego rozwiązanie stosunku pracy z dłużnikiem po zajęciu wynagrodzenia, a następnie ponowne zawarcie pomiędzy pracownikiem-dłużnikiem a pracodawcą umowy o pracę lub umowy zlecenia. Pracodawca ma obowiązek dokonywania potrąceń na podstawie zajęcia dokonanego przed rozwiązaniem umowy o pracę z dłużnikiem.

Po rozwiązaniu stosunku pracy z dłużnikiem pracodawca ma obowiązek uczynić na świadectwie pracy wzmiankę o zajęciu. Zawiera ona oznaczenie komornika, sygnaturę sprawy, wysokość potrąconych kwot. Dodatkowo, jeśli nowy pracodawca jest mu znany, ma obowiązek przesłania temu pracodawcy zawiadomienia otrzymanego od komornika oraz dokumentów związanych z zajęciem wynagrodzenia, a także zawiadomienia o tym dłużnika oraz organu egzekucyjnego⁴⁹. Przesłanie zawiadomienia komornika przez poprzedniego pracodawcę nowemu pracodawcy ma skutek zajęcia należności dłużnika (art. 884 § 2 k.p.c.). Nowy pracodawca ma obowiązek zawiadomić komornika wskazanego

⁴⁸ A. Stangret-Smoczyńska, *Egzekucja z wynagrodzenia za pracę* [w:] *Wybrane zagadnienia egzekucji sądowej*, pod red. J. Gołaczyńskiego, Warszawa 2008, s. 211.

⁴⁹ S. Dalka, *Podstawy postępowania cywilnego*, Sopot 1999, s. 247; S. Dalka, *Postępowanie cywilne*, Gdańsk 1993, s. 96.

w świadectwie pracy oraz poprzedniego pracodawcę o zatrudnieniu (art. 884 § 3 k.p.c.). Pozwala to na realizację obowiązku byłego pracodawcy w postaci przesłania dokumentacji związanej z zajęciem oraz zaawidomienia komornika sądowego.

Obowiązki trzeciodłużnika (zleceniodawcy) zajętej wierzytelności z tytułu umowy zlecenia są dość ograniczone w porównaniu z obowiązkami pracodawcy. Część z nich wynika z natury umowy zlecenia, bowiem po jej wygaśnięciu nie jest wystawiany żaden dokument na kształt świadectwa pracy, na którym zleceniodawca mógłby uczynić wzmiankę o toczącej się egzekucji.

W przypadku zajęcia wierzytelności z tytułu umowy zlecenia zleceniodawca powinien w terminie tygodniowym złożyć komornikowi sądowemu oświadczenie, czy i w jakiej wysokości przysługuje dłużnikowi zajęta wierzytelność, czy odmawia zapłaty i z jakiej przyczyny (art. 896 § 2 pkt 1 k.p.c.)⁵⁰. Analogicznie jak w przypadku pracodawcy wskazuje, czy inne osoby roszczą sobie prawa do wierzytelności i czy w jakimś sądzie lub przed innym organem toczy się lub toczyła sprawa o zajęta wierzytelność, a także czy została skierowana egzekucja do wierzytelności przez innych wierzycieli oraz o jakie roszczenia (art. 896 § 2 pkt 2 k.p.c.).

Wątpliwości budzi przede wszystkim brak nałożenia na zleceniodawcę ustawowego obowiązku przedstawienia zestawienia otrzymywanego przez dłużnika świadczenia z tytułu zawartej umowy zlecenia za okres trzech miesięcy poprzedzających zajęcie, oddzielnie za każdy miesiąc, oraz dochodów przez niego otrzymywanych z innych tytułów (np. gdy zajęto umowę zlecenia, a dodatkowo strony łączy również umowa o pracę lub umowa o dzieło). Ponadto na podstawie samego zajęcia zleceniodawca nie musi wskazać, w jakiej kwocie oraz w jakich terminach zajęta wierzytelność będzie przekazywana wierzycielowi.

Organ egzekucyjny może zażądać od zleceniodawcy wyjaśnień i informacji niezbędnych do prawidłowego prowadzenia egzekucji (art. 761 k.p.c.).

⁵⁰ Z. Merchel, *Egzekucja z wierzytelności pieniężnej* [w:] Z. Knypl, R. Kowalkowski, H. Langa-Bieszki, Z. Merchel, Z. Szczurek, J. Treder, *Encyklopedia egzekucji sądowej*, Sopot 2002, s. 135–136.

Trafne jest zapatrywanie Z. Szczurka⁵¹, który stwierdził, że strony i uczestnicy postępowania obowiązani są do przekazania komornikowi sądowemu wiadomości koniecznych do prowadzenia egzekucji. Inne osoby, które posiadają informację o znanym im fakcie, mogą zawiadomić komornika sądowego, lecz nie jest to ich obowiązek współdziałania z organem egzekucyjnym, a jedynie obowiązek zakomunikowania tych faktów. W przypadku zajęcia wierzytelności obowiązkiem zleceniodawcy jest współdziałanie z organem egzekucyjnym i udzielenie mu niezbędnych wyjaśnień i informacji w celu prawidłowego prowadzenia postępowania egzekucyjnego. Stąd też na tym podmiocie ciąży obowiązek zakomunikowania o innych faktach, które mogą mieć wpływ na przebieg tego postępowania. Oznacza to obowiązek zawiadomienia organu egzekucyjnego o zawartej umowie o pracę lub innej umowie (obok umowy zlecenia), czy też o poinformowaniu o łączących dłużnika z innymi podmiotami umowach, o czym zleceniodawca, u którego zajęto wierzytelność, ma wiedzę. Jednocześnie tylko odpowiednie przekazanie przez zleceniodawcę informacji na temat zajętej wierzytelności pozwoli komornikowi udzielić wyjaśnień o stanie sprawy, a zatem gwarantuje jawność postępowania egzekucyjnego⁵², tym samym umożliwiając podjęcie przez stronę (w szczególności wierzyciela) określonych działań w celu zaspokojenia roszczeń. Trafne są zapatrywania, że niekiedy komornik nie zna wszystkich elementów, które skonkretyzowałyby zajmowaną wierzytelność, lecz to nie pozbawia skuteczności zajęcia. W przypadku nieścisłości, błędnego określenia wierzytelności przez komornika w wezwaniu, zleceniodawca powinien zawiadomić o tym organ egzekucyjny⁵³. Zleceniodawca nie może zignorować wezwania komornika sądowego do udzielenia wyjaśnień, nawet jeżeli zajmowana wierzytelność

⁵¹ Z. Szczurek, *Czynności egzekucyjne. Zagadnienia ogólne*, Sopot 2017, s. 181.

⁵² M. Uliasz, *Zasada jawności sądowego postępowania egzekucyjnego w dobie informatyzacji*, Warszawa 2019, s. 383.

⁵³ E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, *Specyfika prowadzenia egzekucji z innych wierzytelności – zagadnienia wybrane [w:] Wszelkie prawo stanowione jest dla ludzi. Księga jubileuszowa Sędziego Doktora Zbigniewa Szczurka*, pod red. J. Świeczkowskiego, Gdańsk 2014, s. 310.

nie powstała⁵⁴. Naraża się on wówczas nie tylko na ukaranie grzywną za nieuzasadnioną odmowę udzielenia wyjaśnień organowi egzekucyjnemu (art. 762 k.p.c.), ale również na odpowiedzialność odszkodowawczą względem wierzyciela⁵⁵.

9. Do kogo kierowany jest art. 833 § 2¹ k.p.c.?

Omawiana regulacja wskazuje jedynie, że przepisy art. 87 i art. 87¹ Kodeksu pracy stosuje się odpowiednio do wszystkich świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania albo stanowiących jedyne źródło dochodu dłużnika będącego osobą fizyczną. Brak jest wskazówek, kto ma zastosować te ograniczenia.

W podobny sposób uregulowane zostało zagadnienie potrąceń z wynagrodzenia za pracę i ustawowych ograniczeń tychże potrąceń. Artykuł 833 § 1 k.p.c. stanowi, że wynagrodzenie ze stosunku pracy podlega egzekucji w zakresie określonym w przepisach Kodeksu pracy (art. 87 i 87¹ k.p.). Są to ograniczenia, które należy stosować z mocy samej ustawy. Potrącenia dokonywane są przez pracodawcę. To on odpowiada za prawidłowe obliczenie ich wysokości na podstawie obowiązujących przepisów prawa oraz za terminowe przekazanie środków pieniężnych na rachunek bankowy organu egzekucyjnego. Tylko pracodawca wie, jakie wynagrodzenie w konkretnym miesiącu osiągnął pracownik. Wynagrodzenie pracownika może bowiem ulec zmianom chociażby z uwagi na niezdolność do pracy spowodowaną chorobą, czy też pracę w godzinach nadliczbowych. Komornik może skontrolować prawidłowość tych potrąceń, jeżeli budzą one wątpliwości (np. gdy pracodawca zaprzestanie potrąceń lub będą one znacznie niższe niż w poprzednich miesiącach).

⁵⁴ M. Koenner [w:] *Egzekucja sądowa w prawie polskim*, pod red. Z. Szczurka, Sopot 2015, s. 586.

⁵⁵ G. Julke [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, pod red. Z. Szczurka, Sopot 2017, s. 653; H. Fruchs, *Egzekucja z wierzytelności i innych praw*, Nowy Proces Cywilny 1933, nr 3, s. 75.

Podobnie jest w przypadku zajęcia wierzytelności z tytułu umowy zlecenia. Komornik nie wskazuje wysokości potrąceń, jakie mają być dokonywane przez zleceniodawcę. Podzielić należy zapatrywanie Sądu Apelacyjnego w Warszawie⁵⁶, że po zajęciu składnika majątku przez organ egzekucyjny (np. rachunku bankowego), większość obowiązków związanych z prowadzeniem egzekucji przechodzi na trzeciodłużnika (np. bank, zleceniodawcę, pracodawcę). To właśnie te podmioty w toku egzekucji z konkretnego składnika majątku (umowy zlecenia, rachunku bankowego) są „wykonawcami postępowania egzekucyjnego” i stosować muszą się do ustawowych ograniczeń w zakresie kwot wolnych od potrąceń. Dlatego też to właśnie zleceniodawca zobowiązany jest do prawidłowego dokonywania potrąceń.

Zasadą jest dokonywanie potrąceń w pełnej wysokości zajętej wierzytelności, a jedynie wyjątkiem jest zastosowanie ograniczeń określonych w art. 833 § 2¹ k.p.c. To zleceniodawca oblicza kwotę potrącenia oraz odpowiada za jej terminowe przekazanie właściwemu organowi egzekucyjnemu. Stwierdzić zatem należy, że uprawnionym do zastosowania ograniczeń, o których mowa w art. 87 i 87¹ k.p., w przypadku umowy zlecenia jest wyłącznie zleceniodawca. To przecież on będzie ponosić ewentualną odpowiedzialność odszkodowawczą względem wierzyciela. Z językowej wykładni przepisu wynika, że ograniczenia te stosowane są na podstawie ustawy, podobnie jak ograniczenia w egzekucji z wynagrodzenia za pracę.

Kolejnym problemem w aspekcie umów zleceń jest określenie ich powtarzalności. Świadczenie wypłacane jest przecież po przedłożeniu przez zleceniobiorcę rachunku za wykonane czynności, a on może być składany w sposób nieregularny (w różnych terminach). Wówczas przesłanka powtarzalności odpadnie⁵⁷.

W przypadku stosunku pracy ściśle określony jest etat – pełen etat lub część etatu, co pozwala odpowiednio obliczyć wysokość minimalnego

⁵⁶ Wyrok SA w Warszawie z dnia 5 lipca 2019 r., V ACa 80/19, zob. online: <http://orzeczenia.waw.sa.gov.pl>.

⁵⁷ Postanowienie SO w Toruniu z dnia 12 czerwca 2013 r., VIII Cz 189/13, Lex nr 1894147.

wynagrodzenia osiąganego przez pracownika. W odniesieniu do umowy zlecenia brak jest możliwości tak precyzyjnego określenia czasu pracy zleceniobiorcy, bowiem to przecież zleceniobiorca wskazuje na przedstawionym przez siebie rachunku liczbę roboczogodzin, które w przypadku umówienia się przez strony na określone wynagrodzenie za dokonanie czynności mogą być zawyżone w celu osiągnięcia właśnie minimalnego wynagrodzenia z tytułu zawartej umowy zlecenia, choć rzeczywiście czas poświęcony na wykonanie zleconego zadania był znacznie krótszy niż wykazany na rachunku. Trudność pojawia się również wtedy, gdy rachunek przedstawiany jest w innych odstępach czasu niż co miesiąc.

Komornik sądowy nie ma możliwości weryfikacji, czy umowa zlecenia jest świadczeniem powtarzającym się, którego celem jest zapewnienie utrzymania dłużnika, albo stanowi jedyne źródło jego dochodu. Ustawodawca nie wyposażył komornika w odpowiednie środki prawne, które miałyby temu służyć. Świadczy o tym porównanie instytucji wyjawienia majątku i wykazu majątku składanego komornikowi. W przypadku zaniechania złożenia wykazu majątku dopuszczalne jest nałożenie przez komornika sądowego na dłużnika grzywny (art. 80¹ § 2 k.p.c.), a następnie, na wniosek wierzyciela, zwrócenie się do sądu o nakazanie przymusowego doprowadzenia dłużnika w celu złożenia wykazu majątku (art. 80¹ § 2 k.p.c.). Inaczej jest w sądowym wyjawieniu majątku. Sąd może skazać na grzywnę dłużnika, który nie stawia się do sądu bez usprawiedliwionej przyczyny lub nie złoży wykazu majątku albo odmówi odpowiedzi na zadane pytania, a także może nakazać przymusowe doprowadzenie dłużnika oraz zastosować wobec niego areszt (art. 916 § 1 k.p.c.).

Komornik sądowy czuwa nad przebiegiem egzekucji z wynagrodzenia za pracę oraz z wierzytelności z tytułu wynagrodzenia osiąganego z tytułu zawartej umowy zlecenia, przez co należy rozumieć troskę o sprawność, szybkość i prawidłowość przekazywanych potrąceń przez trzeciodłużnika⁵⁸.

⁵⁸ Z. Merchel, *op. cit.*, s. 148.

Dłużnikowi zajętej wierzytelności nie przysługuje uprawnienie do oceny skuteczności zajęcia, ponieważ byłoby to sprzeczne z celem postępowania egzekucyjnego oraz egzekucji z wierzytelności⁵⁹. Zajęcie wierzytelności jest skuteczne pomimo braku akceptacji tej okoliczności przez zleceniodawcę, chyba że pomiędzy nim a dłużnikiem nie istnieje stosunek prawny, z którego przysługuje dłużnikowi wierzytelność.

O ile w przypadku zajęcia wynagrodzenia za pracę pracodawca w łatwy sposób może określić, czy otrzymywane przez dłużnika wynagrodzenie stanowi kwotę wolną od potrąceń, o tyle w przypadku wierzytelności z tytułu umowy zlecenia nie jest to takie proste. Skąd zleceniodawca ma wiedzieć, czy środki otrzymane z zawartej ze zleceniobiorcą umowy służą celom określonym w art. 833 § 2¹ k.p.c.? W jaki sposób ma ustalić, czy to jedyne źródło dochodu dłużnika? Na jaki moment (wszczęcie postępowania egzekucyjnego, wszczęcie egzekucji ze świadczenia z tytułu umowy zlecenia czy może inny dzień) należy oceniać, że jest to właśnie jedyne źródło dochodu? Przecież w momencie wszczęcia postępowania egzekucyjnego może to być jedno z wielu źródeł dochodu, a następnie dłużnik może zakończyć łączące go stosunki cywilnoprawne w celu wywołania negatywnych skutków dla postępowania egzekucyjnego. Przepisy prawa nie dają odpowiedzi na te pytania. W praktyce najczęściej zdarza się, że dłużnicy składają oświadczenia zleceniodawcom o tym, że wypłacane środki pieniężne służą utrzymaniu oraz są jedynym źródłem dochodu. Zleceniodawca nie ma możliwości weryfikacji tych informacji, co w przypadku zaniechania dokonania potrąceń skutkować może zarówno odpowiedzialnością odszkodowawczą, jak i nałożeniem grzywny przez organ egzekucyjny. Ograniczenia te powinny być stosowane na podstawie samej ustawy, jednak ustawodawca nie określił, w jaki sposób oceniać, czy przesłanki, o których mowa w art. 833 § 2¹ k.p.c., zostały spełnione.

⁵⁹ E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, *op. cit.*, s. 311.

10. Podsumowanie

W przypadku egzekucji z wierzytelności z tytułu umowy zlecenia nieklarowność, zawilgość oraz cząstkowość regulacji budzi poważne wątpliwości interpretacyjne przy stosowaniu przepisów prawa⁶⁰. Brak szczegółowej regulacji egzekucji z tych wierzytelności przy jednoczesnej ich powszechności powoduje w praktyce liczne konflikty między organem egzekucyjnym a stronami postępowania i zlecniodawcą, co zazwyczaj skutkuje wydłużeniem postępowania egzekucyjnego.

Należy zgodzić się z poglądem zaprezentowanym przez A. Marciniaka, że aby świadczenie mogło być uznane za zapewniające utrzymanie, powinno przynosić dłużnikowi określoną korzyść majątkową, która pozwoli na korzystanie z usług oraz nabywanie dóbr dostępnych na rynku⁶¹. Trafny pogląd wyraził również G. Julke, który stwierdził, że nie sposób przyjmować, aby wszystkie świadczenia powtarzające się, mające na celu zapewnienie utrzymania, podlegały ochronie (np. czynsz najmu)⁶². Ograniczeniom powinna podlegać – jak zasadnie podnosi G. Julke – egzekucja tylko z tych wierzytelności, które pozostają w związku ze stosunkiem pracy, lecz nie stanowią wynagrodzenia ze stosunku pracy. Inaczej nieunikniona będzie nadmierna ochrona dochodów dłużnika, bowiem pamiętać należy, że celem wszystkich otrzymywanych środków jest utrzymanie, które pojmowane może być w różny sposób (np. przeznaczenie środków na bieżące potrzeby w postaci wynajmu mieszkania, zakupu żywności, niezbędnej odzieży lub na rozwój działalności gospodarczej, budowę domu).

Skoro do niektórych umów zleceń w przypadkach określonych w art. 833 § 2¹ k.p.c. zastosowanie mają ograniczenia wynikające z Kodeksu pracy, należałoby zastanowić się nad koniecznością rozszerzenia

⁶⁰ P. Dominiak, *Oczekiwania przedsiębiorców odnośnie do minimalizowania ryzyka prawnego (niepewności prawnej)* [w:] *Wymiar sprawiedliwości w dobie oczekiwań społecznych. Część II. Zarządzanie i ekonomia*, pod red. P. Banasika, R. Sobieckiego, Warszawa 2016, s. 160.

⁶¹ A. Marciniak [w:] *Kodeks...*, *op. cit.*, Warszawa 2006, s. 792.

⁶² G. Julke [w:] *Egzekucja sądowa w prawie polskim*, pod red. Z. Szczurka, Sopot 2015, s. 444.

obowiązków informacyjnych zleceniodawców. Przede wszystkim powinni oni przekazywać organowi egzekucyjnemu informacje analogiczne do tych przekazywanych przez pracodawcę po zajęciu wynagrodzenia (np. o wypłaconych środkach pieniężnych w ciągu ostatnich trzech miesięcy).

Po zakończeniu stosunku pracy pracownik otrzymuje świadectwo, na którym czyni się wzmiankę o toczącym się postępowaniu egzekucyjnym. Co prawda zwięźceniem umowy zlecenia nie jest żaden dokument na kształt świadectwa pracy, jednak zdarza się, że wystawiane są referencje bądź nowy zleceniodawca czy pracodawca kontaktuje się z wcześniejszym podmiotem, na rzecz którego dłużnik świadczył określone czynności. W tych referencjach czy informacjach przekazywanych kolejnemu podmiotowi, który zatrudnia dłużnika, powinna znaleźć się wzmianka o toczącym się postępowaniu egzekucyjnym. Poprzedni zleceniodawca powinien także zawiadomić organ egzekucyjny o nowym miejscu zatrudnienia dłużnika.

Zdarza się, że zleceniodawca na podstawie jednozdaniowego oświadczenia dłużnika o tym, że środki uzyskane z umowy zlecenia są jego jedynym źródłem dochodu, zaprzestaje dokonywania potrąceń. W ten sposób naraża się nie tylko na możliwość nałożenia na niego grzywny przez organ egzekucyjny, ale również na odpowiedzialność odszkodowawczą. Komornik sądowy nie został wyposażony w odpowiednie instrumenty prawne, aby podjąć decyzję o tym, czy umowa zlecenia spełnia przesłanki określone w art. 833 § 2¹ k.p.c. Odmienne zredagowany został chociażby przepis art. 822 k.p.c., który wskazuje, że komornik wstrzyma się z dokonaniem czynności, jeżeli przed jej rozpoczęciem dłużnik złoży niebudzący wątpliwości dowód na piśmie, że obowiązku swojego dopełnił albo że wierzyciel udzielił mu zwłoki.

W związku z powszechnością umów zleceń i problemami praktycznymi należałoby wprowadzić regulację, która *de lege ferenda* zastąpiłaby art. 833 § 2¹ k.p.c. W celu rozwiązania tego problemu warto zwrócić uwagę na art. 48 u.k.k., który dopuszcza złożenie wniosku o obniżenie opłaty egzekucyjnej, jeżeli przemawiają za tym szczególne okoliczności

odnoszące się do sytuacji majątkowej dłużnika lub wysokości jego dochodów. Z kolei art. 821¹ k.p.c. pozwala dłużnikowi na złożenie wniosku do sądu o określenie kwoty, jaką może pobierać w okresie zawieszenia postępowania w celu zaspokojenia bieżących potrzeb, jeżeli egzekucja skierowana została do rachunku bankowego, wynagrodzenia za pracę lub innych praw majątkowych, z którymi wiąże się prawo dłużnika do świadczeń okresowych. W tych przypadkach to sąd ocenia, czy dochody dłużnika i jego bieżące potrzeby stanowią przesłankę do – odpowiednio – obniżenia opłaty egzekucyjnej albo pobierania przez dłużnika określonej kwoty.

Dlatego też należy postulować wprowadzenie instytucji, która wyeliminowałaby nieścisłości związane z egzekucją z wierzytelności z tytułu zawartej umowy zlecenia. Rozwiązaniem zdaje się być wprowadzenie ograniczenia egzekucji z tej wierzytelności na umotywowany wniosek dłużnika przez sąd po zbadaniu, czy umowa zlecenia ma charakter powtarzający się, jej celem jest utrzymanie się dłużnika i jest to jedyne źródło jego dochodu. Przesłanki te powinny wystąpić łącznie. Jednakże takie rozwiązanie skutkuje zainicjowaniem postępowania wpadkowego przed sądem w celu zbadania sytuacji majątkowej dłużnika i niewątpliwie spowoduje wydłużenie postępowania egzekucyjnego i obciążenie sądów pracą. W tych sytuacjach, do momentu podjęcia przez sąd decyzji w przedmiocie złożonego wniosku, potrącenia dokonywane przez zleceniodawcę powinny być przekazane na rachunek depozytowy Ministra Finansów. Nie bez znaczenia jest także konieczność otrzymywania przez dłużnika środków pieniężnych w okresie między złożeniem wniosku o ograniczenie egzekucji z wierzytelności z umowy zlecenia a rozpoznaniem wniosku przez sąd. Wówczas na odrębny wniosek dłużnika sąd powinien określić kwotę, która może być przekazana przez zleceniodawcę do rąk dłużnika.

Choć zaproponowana zmiana regulacji wiąże się z niedogodnościami takimi jak wydłużenie postępowania egzekucyjnego, inicjowanie postępowania przed sądem w celu zbadania sytuacji majątkowej dłużnika,

przekazywania potrąceń na rachunek depozytowy, czy otrzymywania przez dłużnika niższych kwot za wykonane czynności w okresie rozpoznania wniosku przez sąd, to pamiętać należy, że system prawny nie jest zbiorem idealnych rozwiązań. Instytucje prawne powinny odpowiadać na potrzeby społeczeństwa. Stanowią one wyraz poszukiwania najtrafniejszych rozwiązań dla sytuacji najtrudniejszych, w szczególności jeśli mowa jest o postępowaniu egzekucyjnym, które dotkliwie ingeruje w sferę ekonomiczną dłużnika. Niemniej jednak nie sposób godzić się na pokrzywdzenie wierzyciela w celu nadmiernej ochrony dłużnika. Prowadziłoby to do przyzwolenia ustawodawcy najpierw na niezrealizowanie obowiązku nałożonego na dłużnika w tytule wykonawczym, a następnie na możliwość takiego ukształtowania egzekucji z wierzytelności z umowy zlecenia, że wierzyciel zostałby zaspokojony dopiero po upływie znacznego czasu lub wcale, ponieważ działania dłużnika mogłyby doprowadzić również do stwierdzenia bezskuteczności egzekucji, jeżeli z tytułu umowy zlecenia dłużnik osiągałby wynagrodzenie w wysokości wolnej od potrąceń.

Już w sklepie Currendy!
www.sklep.currenda.pl

Zasady postępowania egzekucyjnego a standardy wykonywania zawodu komornika sądowego

Aleksandra Monarcha-Matlak
Dominika Skoczylas

 CURRENDA

DOSTĘPNA W CZYTELNI

www.czytelnia.currenda.pl

Przegląd Prawa Egzekucyjnego

NR 9/2021

WSPIERAMY PROFESJONALISTÓW

al. Niepodległości 703A
81-853 Sopot

tel.: +48 58 550 38 75
faks: +48 58 712 90 65
e-mail: marketing@currenda.pl
www.currenda.pl/przegląd
www.sklep.currenda.pl

Nakład PPE: 600 egz.

Cena: 71 zł